สถาบันล้านนาศึกษา
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เปิดให้เข้าชมวันจันทร์ – อาทิตย์ ๐๙.๐๐ – ๑๖.๐๐ น.

โทรศัพท์ / โทรสาร : ๐๕๓ ๘๘ ๕๘๖๐

www.culture.cmru.ac.th

(หยุดวันนักขัตฤกษ์ : Closed on public holidays)

สารจากผู้อำนวยการ
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๓ นำเสนอในหัวข้อ ***อัตลักษณ์ชาติพันธุ์*** ด้วยการนำเสนอบทความเกี่ยวกับ***อักษรธรรมล้านนา Font LN-CMRU 95*** ซึ่งเป็นฟอนต์ที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้พัฒนามาจากคัมภีร์ใบลาน เรื่อง ตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง จารเมื่อจุลศักราช ๑๙๘๔ โดย กัญจนเพงภิกขุ อัตลักษณ์ของชาวผู้ไทผ่านบทความ ***นามผู้ไทระบือไกลทั่วแคว้น : อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผู้ไทในภาคอีสาน*** ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ***เส้นสาย ลวดลาย เชียงตุง*** ที่บอกเล่าถึงลวดลายของงานพุทธศิลป์ที่มีพื้นฐานและอิทธิพลมาจากศาสนาและความเชื่อของชาวเชียงตุง รัฐฉาน พม่า และบทความ ***กระทงใหญ่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๖๒ : สืบทอด ต่อยอด งานจักสาน สืบสานงานศิลปะและหัตถกรรมล้านนา*** รวมถึงการนำเสนอครูภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผู้สืบสานและสืบทอดองค์ความรู้ของชุมชนผ่านคอลัมน์ ***หน่อผญา ล้านนา*** เพื่อเผยแพร่ให้สังคมได้ประจักษ์ รับรู้ในความสามารถ และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของพื้นที่

นอกจากนี้ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้นำเสนอประมวลภาพกิจกรรมของสำนักฯ ที่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การต่อยอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าแก่สังคมต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมสู่สังคม และความเคลื่อนไหวของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันโดยไม่มีข้อจำกัดใด ๆ ท่านสามารถส่งข้อคิดเห็น ตลอดจนบทความที่ต้องการเผยแพร่มายัง Email : ilaccmru@gmail.com โดยบทความและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในวารสารวัฒนธรรม เป็นความคิดของผู้เขียนแต่ละท่าน มิใช่ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรมและกองบรรณาธิการแต่อย่างใด

คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ
ศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความประจำฉบับ
อาจารย์ ดร.ธรรศ ศรีรัตนบัลล์
อาจารย์สุรเดช ลุนิทรานนท์
อาจารย์พิสุทธิลักษณ์ บุญโต
อาจารย์สิริพร คืนมาเมือง

บรรณาธิการ
นางสาวปนัดดา โตคำนุช

กองบรรณาธิการ
อาจารย์สิริพร คืนมาเมือง
ดร.ดิเรก อินจันทร์
นายวีรพิชญ์ หิมารัตน์
นายโสภณ พรมจิตต์
นายภวัต ณ สิงห์ทร
นายวรวิทย์ ผัดเป้า

ฝ่ายเผยแพร่
นางสาวปนัดดา โตคำนุช
นายโสภณ พรมจิตต์

ฝ่ายการเงิน
นางกัลยาณี อินต๊ะราชา

ฝ่ายศิลปกรรม
นายวีรพิชญ์ หิมารัตน์

ผู้จัดพิมพ์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม อาคารเทพรัตนราชสุดา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๒๐๒ ถนนช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๕๓-๘๘๕๘๖๐, ๐๕๓-๘๘๕๘๘๐
E-mail : ilaccmru@gmail.com
web-site : www.culture.cmru.ac.th

พิมพ์ที่
ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์ ๑๙๕-๑๙๗ ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๒๒๑๒๑๒ โทรสาร ๐๕๓-๒๑๒๙๗๗
E-mail : sangsilp@gmail.com

สารบัญ

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ฉบับที่ ๑ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๓
ISSN 2539-6692

อักษรธรรมล้านนา ฟอนต์ LN-CMRU 95 ตอนที่ ๑ ๑
ภวัต ณ สิงห์ทร

นามผู้ไทระบือไกลทั่วแคว้น : อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผู้ไทในภาคอีสาน ๑๑
กนกลักษณ์ รุ่งเรือง

เส้นสาย ลวดลาย เชียงตุง ๒๗
ฐาปนีย์ เครือระยา

กระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๖๒ : สืบทอด ต่อยอดงานจักสาน สืบสานงานศิลปหัตถกรรมล้านนา ๔๙
สิริพร คืนมาเมือง

หน่อผญา ล้านนา ๕๙
ปนัดดา โตคำนุช

คัมภีร์บัวราณล้านนา ๖๑
ภวัต ณ สิงห์ทร

แนะนำหนังสือน่าอ่าน ๖๒
วรวิทย์ ผัดเป้า

ประมวลภาพกิจกรรม ๖๓
โสภณ พรมจิตต์ และวีรพิชญ์ หิมารัตน์

อักษรธรรมล้านนา ฟอนต์ LN-CMRU 95 ตอนที่ ๑

[ภวัต ณ สิงห์ทร*]

บทนำ

อักษรธรรมล้านนา หรือ ตัวเมือง (ล้านนาออกเสียงเสียงว่า “ตั๋วเมือง”) เกิดจากการดัดแปลงรูปแบบอักษรมอญโบราณ สาเหตุที่เรียกว่า ตัวเมือง เพราะชาวล้านนานิยมเรียกตนเองว่า คนเมือง จึงได้เรียกชื่อภาษาเขียนของตนเองว่า ตัวเมือง เป็นอักษรที่ใช้ในเขตล้านนาอักษรชนิดนี้มีการใช้อย่างแพร่หลายในดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยและใกล้เคียง เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง ลาว เป็นต้น ปรากฏหลักฐานทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (คดีธรรม) และคัมภีร์ทางโลก (คดีโลก) เช่น โหราศาสตร์ ตำรายา วรรณกรรมต่าง ๆ ตำนาน และคำสอนทาง

* นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พระพุทธศาสนา เป็นต้น จึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่สืบทอดมาแต่ครั้งโบราณกาลและนับวันใกล้จะสูญหาย อักษรเขียนและภาษาพูดใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้คนในสังคม มีความสำคัญและประโยชน์ต่อการศึกษาสรรพวิชาความรู้ต่าง ๆ อย่างมหาศาล

"ตัวเมืองและคำเมือง" (ล้านนาออกเสียงเสียงว่า "ตั๋วเมืองและกำเมือง") เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นภาคเหนือตอนบนเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและเสริมสร้างอัตลักษณ์ของคนในภูมิภาคให้มีความเป็นคนเมืองอย่างสมบูรณ์แบบสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทำให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขและเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ประสบการณ์จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ความคิดการวิเคราะห์วิจารณ์และให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพให้มีความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังที่ลมูล จันทน์หอม ได้กล่าวว่าเมื่อมีวิวัฒนาการของอักษรล้านนามาจนสามารถใช้ในการบันทึกและใช้สื่อสารของชาวล้านนาที่เป็นผู้มีภูมิรู้ทางวิชาการสาขาต่าง ๆ ก็ได้บันทึกข้อมูลดังกล่าวด้วยอักษรล้านนาไว้ในรูปของใบลาน และพับสา ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่สำคัญสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน (๒๕๔๒ : ๑๓๓) นอกจากนี้ตัวเมืองและคำเมืองยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพชนอันแสดงออกถึงวัฒนธรรม ประเพณี โลกทัศน์ และสุนทรียศาสตร์ต่าง ๆ โดยบันทึกไว้เป็นวรรณคดีหรือวรรณกรรมอันล้ำค่า

ภาษาล้านนาอันเกิดจากการเขียนหรือพูดล้วนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคมล้านนา ชาวล้านนาจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของภาษาของตน ควรทำความเข้าใจและศึกษาหลักเกณฑ์ทางภาษา ฝึกฝนให้มีทักษะทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลนำไปใช้เพื่อการสื่อสารเรียนรู้เสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน สร้างความเป็นเอกภาพและปลูกฝังค่านิยมในการรักษา สืบสานอัตลักษณ์รากเหง้าของตนไว้ จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของอาณาจักรล้านนา อักษรล้านนาได้เข้ามามีบทบาทรับใช้สังคม ทั้งที่ดั้งเดิมใช้บันทึกคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงเรียกชื่อว่าอักษรธรรม ต่อมาเมื่อมีการเผยแผ่คริสตศาสนาก็ยังต้องอาศัยอักษรล้านนาในระยะแรก ๆ ดังปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลยุคแรกใช้อักษรล้านนาในการถ่ายทอดสู่คนล้านนารุ่นเก่า จึงมีตำราเรียนอักษรล้านนาตามมา ซึ่งถือได้ว่าอักษรล้านนาได้สร้างคุณูปการต่อภูมิปัญญาล้านนาในทุก ๆ ด้าน อาทิ ด้านสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ศิลปะ วรรณคดี ฯลฯ เพราะมี

การเรียนรู้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานกว่า ๗๐๐ ปี (ลมูล จันทน์หอม, ๒๕๔๒ : ๑๖๖) จะเห็นว่าชาวล้านนาในอดีตได้ใช้อักษรธรรมในการจดบันทึกพระไตรปิฎกหรือหลักคำสอน จารีต วรรณกรรม ตำนาน โหราศาสตร์ ตำรายา จดหมายเหตุ พงศาวดาร กฎหมายและเอกสารโบราณอื่น ๆ ทั้งสิ้น หลักฐานเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการสร้างรากฐานทางวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างมาก ในอดีตนั้นการบันทึกตัวอักษรจะใช้วิธีการจารลงในใบลาน เขียนลงพับสา และจารึกลงบนแผ่นศิลาหรือวัสดุชนิดอื่น เช่น ไม้ แผ่นโลหะ หนังสัตว์ พอยุคสมัยเปลี่ยนแปลงระบบการพิมพ์เริ่มมีอิทธิพลต่อสังคมคนเมือง การพิมพ์อักษรธรรมล้านนาเริ่มปรากฏในสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่ พระองค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๓๓) โดยท่านนายแพทย์ซามูเอล พีเพิลส์ มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน เป็นผู้คิดค้นสร้างตัวพิมพ์อักษรธรรมล้านนาได้สำเร็จเป็นครั้งแรก (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, ๒๕๔๒ : ๕๘๐๙) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตหนังสือเผยแพร่คำสอนของศาสนาคริสต์ ภายหลังอักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมน้อยลงไป เนื่องด้วยระบบการศึกษาภาคบังคับจากส่วนกลางหรือการศึกษาระดับมูลศึกษา โดยถิ่น รัติกนก กล่าวว่าครั้นถึงสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้มีการฟื้นฟูเอาตัวหนังสือไทยล้านนาหรือตัวเมืองมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยนำมาใช้เป็นหนังสือราชการและกำหนดให้มีการเรียนอย่างจริงจังในวัดวาอารามทั่วไปในแคว้นล้านนา ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งรัตนโกสินทร์ พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการปกครองและการศึกษาทั่วประเทศ การใช้ตัวหนังสือไทยล้านนาทางราชการในแคว้นล้านนาจึงเปลี่ยนเป็นตัวหนังสือไทยแบบสุโขทัยตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (๒๕๒๙ : ๒๑) จะเห็นว่าการนำเอาการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตกเข้ามาใช้ผ่านการดำเนินงานของรัฐบาลซึ่งแตกต่างกับอดีต การเรียนการสอนจะเน้นการเรียนแบบแผนใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลักทำให้วัดและสถานศึกษาหลายแห่งในภาคเหนือยกเลิกการเรียนการสอนอักษรธรรมล้านนาไปโดยปริยาย ต่อไปผู้เขียนจะขอกล่าวถึงความสำคัญของตัวเมืองและคำเมือง ดังนี้

ความสำคัญ

๑. เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเมื่อเรามีความคิดเกิดอารมณ์ความรู้สึก หรือความต้องการ จึงสื่อสารผ่านการใช้ภาษาในการสื่อความหมายไปสู่ผู้อื่นด้วยการพูดการเขียน และให้เห็นเรื่องราวความคิดความรู้สึกต่อผู้อื่นด้วยการฟัง การอ่าน การดู

๒. เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ หาความรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ บรรพบุรุษชาวล้านนาได้ใช้ภาษาล้านนาบันทึกบอกเล่าเรื่องราวในใบลาน พับสา จารึก และสืบกันมาในแต่ละยุคแต่ละสมัยคนรุ่นหลังจึงต้องใช้ภาษาล้านนาเป็นเครื่องมือศึกษาแสวงหาความรู้ประสบการณ์และรับสิ่งที่เป็นประโยชน์เข้ามาพัฒนาตนเองและสังคม

๓. เป็นเครื่องมือในการรับและถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์จากคนรุ่นก่อนอันเกิดจากการหล่อหลอมของสังคม เพื่อปลูกฝังให้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมตามที่สังคมคาดหวัง ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมบางประการที่ไม่เหมาะสมก็จะกระทำโดยใช้ภาษาล้านนาเป็นเครื่องมือโน้มน้าวจิตใจและชี้แนะให้เห็นโทษของเจตคติหรือค่านิยมที่ต้องการปลูกฝัง ภาษาล้านนาจึงเป็นเครื่องมือในการศึกษาถ่ายทอดและสืบหาสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการให้คนในสังคมล้านนาเกิดการเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตาม

๔. ภาษาล้านนาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกัน และจะเป็นสังคมที่มีสันติสุขนั้น สมาชิกในสังคมจะต้องมีความเข้าใจอันดีต่อกันมีความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความก้าวหน้าตามเป้าหมายร่วมกัน อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันในหมู่คนจำนวนมากบางครั้งอาจมีปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารอันเนื่องจากการใช้ภาษาดังนั้นการใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ชัดเจนไม่กำกวม จะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีความร่วมมือที่ดีในสังคม ไม่สร้างปัญหาและความแตกแยก ก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในสังคม

๕. เป็นเครื่องมือสร้างเอกภาพของสังคมให้เป็นปึกแผ่น มีความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรือง เกิดจากคนในสังคมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกพ้องชาวล้านนามีภาษาล้านนาเป็นภาษามาตรฐานซึ่งใช้ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีมาแต่อดีตกาล มีภาษาเป็นของตนทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนจึงทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เกิดความผูกพันเป็นเชื้อชาติ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

คุณค่า

ตัวเมืองและคำเมืองมีคุณค่าหลายประการ ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวโดยสรุป ดังนี้

ประการแรก คำพูดของคนเมืองที่ใช้นั้นประกอบด้วยเสียงและความหมายมีการใช้ถ้อยคำอย่างเป็นระเบียบมีแบบแผนมีกฎเกณฑ์ทางภาษาชัดเจน

ประการที่สอง ภาษามีพลังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์แห่งความชื่นชมหรือความเศร้าใจเพราะถ้อยคำที่ใช้ทำให้ผู้รับสารมีอารมณ์คล้อยตามไปเพราะถ้อยคำที่ใช้ นอกจากนั้นยังสามารถนำคำต่าง ๆ มาประกอบเป็นถ้อยคำหรือเป็นประโยคสื่อความคิดได้หลายอย่าง

ประการสุดท้าย ภาษาล้านนา คือ การใช้สัญลักษณ์หรือสิ่งสมมติร่วมกันในสังคมล้านนาซึ่งมีความหมายและยอมรับในความหมายนั้น ๆ ร่วมกัน ภาษาล้านนาเป็นเครื่องมือการสื่อสารของคนที่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และบริเวณใกล้เคียง ใช้ทำความเข้าใจและใช้ภาษาประกอบกิจการทั้งส่วนตัว ครอบครัวและสังคม ตลอดถึงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภาษาล้านนาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้ เป็นการบันทึกเรื่องราวในอดีตและอยู่ในฐานะเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแผ่นดินล้านนา เป็นภูมิปัญญาอันจะทำให้ผู้คนเกิดความชื่นชมซาบซึ้งและภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพชน โดยผ่านการถ่ายทอดด้วยอักษรและคำพูด รวมถึงการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสร้างเสริมความสูงส่งงดงาม การเรียนรู้ตัวเมืองและคำเมือง หรือมีความเข้าใจภาษาล้านนาจึงมีประโยชน์ในการสื่อสารเป็นอย่างมากทำให้เราสามารถรับรู้สารได้อย่างพินิจ พิเคราะห์ สามารถเลือกใช้คำเรียบเรียงความคิดความรู้ได้ชัดเจนสามารถใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ของภาษาล้านนา ใช้ถ้อยคำตรงความหมายถูกต้องตามฐานะกาลเทศะของแต่ละบุคคลและสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณีเรื่องราวของสังคมคนเมืองได้ดี

แนวทางการอนุรักษ์

ปัจจุบันความพยายามในการฟื้นฟูตัวเมืองและคำเมืองได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในวัดและสถานศึกษา นับเป็นความโชคดีที่คนในสังคมล้านนาไม่ทอดทิ้งอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางภาษาของบรรพบุรุษส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาทางภาษาหลายหลากวิธี เช่น การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนซึ่งแต่ละสำนักเรียนก็มีความแตกต่างกันไป นอกจาก

วิธีการเรียนรู้ดังกล่าวแล้ว การพิมพ์ได้เข้ามามีบทบาทต่อการติดต่อสื่อสารของมนุษย์มากพอสมควร จึงทำให้เกิดการคิดค้นนวัตกรรมด้านรูปแบบตัวอักษรล้านนามากมาย และกลายเป็นทางเลือกให้คนยุคปัจจุบันเข้าถึงวัฒนธรรมภาษาและตัวอักษรได้ง่ายขึ้น มีสถาบันการศึกษา องค์กร กลุ่ม ชมรม ได้ตั้งขึ้นจากการสนับสนุนของทางภาครัฐและเอกชน เพื่อทำการศึกษาค้นคว้า วิจัย รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้แขนงต่าง ๆ ที่อยู่ในเอกสารโบราณล้านนาให้ปรากฏแก่ส่วนรวม ที่สำคัญตัวอักษรที่ปรากฏในเอกสารดังกล่าวล้วนบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสนใจด้านอักษรธรรมล้านนาเป็นผู้ศึกษาและถ่ายทอด ปัจจุบันการจดบันทึกตัวอักษรด้วยวิธีการเขียนด้วยลายมือได้ลดความนิยมลงไปเรื่อย ๆ เพราะมีวิธีการพิมพ์ตัวอักษรด้วยระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาแทนที่ จึงมีผู้คิดค้นระบบการพิมพ์และรูปแบบตัวอักษรภาษาต่าง ๆ ออกมาเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันรูปแบบอักษรธรรมล้านนานั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลายในระบบการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ ผู้เขียนเล็งเห็นว่า การอนุรักษ์และธำรงอัตลักษณ์ภาษาล้านนาเป็นเรื่องที่สังคมควรส่งเสริมสนับสนุน และที่สำคัญการนำตัวเมืองซึ่งเป็นของเก่าที่อยู่ในใบลานและพับสามาต่อยอดภูมิปัญญาด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้คนรุ่นใหม่อยากเรียนรู้และสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้มากขึ้นกว่าเดิม ผู้เขียนจึงนำแนวคิดดังกล่าวเข้าปรึกษาหารือกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการจัดสร้างรูปแบบอักษรธรรมล้านนา ฟอนต์ LN–CMRU95 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ตัวเมืองฟอนต์ LN–CMRU95

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญยิ่งของท้องถิ่น ซึ่งมีพันธกิจหลัก ในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่า ความสำนึก และความภูมิใจในศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของชาติ ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีสำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นผู้ขับเคลื่อนพันธกิจ ดังนั้น โครงการจัดสร้างรูปแบบอักษรธรรมล้านนา ฟอนต์ LN–CMRU95 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จึงมีจุดมุ่งหมายในการจัดสร้างดังนี้

ประการแรก เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปหันมาสนใจอักษรธรรมล้านนา **ประการที่สอง** เพื่อให้นักศึกษาหรือผู้สนใจใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าทางด้านล้านนาคดี **ประการที่สาม** เพื่อธำรงรักษาซึ่งรากเหง้าของภาษาพูดและภาษาเขียนให้คงอยู่กับท้องถิ่นล้านนา **ประการที่สี่** เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาให้แก่สังคม และ

ประการสุดท้าย เพื่อให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของภาษาล้านนาว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษชาวล้านนาได้ใช้บันทึกความรู้ความคิดความเชื่อตลอดจนวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้านให้คงอยู่ และสืบทอดต่อกันมา ทั้งให้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาวิวัฒนาการของอักษรภาษาพูดจนสามารถอ่านเขียนอักษรธรรมล้านนาได้ เพื่อจะได้นำไปเป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าวิจัยถึงภูมิปัญญาชาวล้านนาในด้านต่าง ๆ เช่น วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โบราณคดี การแพทย์และความรู้ด้านภูมิปัญญาทางด้านอื่น ๆ โดยการศึกษาให้กว้างขวางผ่านการประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่

การต่อยอดนวัตกรรมด้านอักษรธรรมล้านนา จัดเป็นการรักษาและต่อยอดวัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่นอย่างหนึ่ง โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้จัดทำชุดรูปแบบอักษรธรรมล้านนาเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (LN–CMRU95) ซึ่งมีการอธิบายอักษรย่อดังนี้ “LN” หมายถึง อักษรตระกูลล้านนา “CMRU” หมายถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เลข “95” หมายถึง ครบรอบ 95 ปีแห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๖๒ และสร้างนวัตกรรมด้านรูปแบบตัวอักษรธรรมล้านนาลงในระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งเดิมเป็นการเขียนด้วยลายมือมาเป็นวิธีการพิมพ์สำเร็จเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่การก่อตั้งสถาบัน โดยทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้คัดเลือกบุคคลผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ภาษาล้านนาทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นคณะกรรมการในการคัดเลือกรูปแบบอักษร และในวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ คณะกรรมการมีมติเห็นชอบคัดเลือกรูปแบบตัวอักษรธรรมล้านนาซึ่งจารด้วยลายมือของท่าน “กัญจณเพงภิกขุ” จากคัมภีร์ใบลานเรื่อง ตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง มีจำนวน ๑ ผูก ๘๒ หน้าลาน จารเมื่อจุลศักราช ๑๒๘๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๖๕

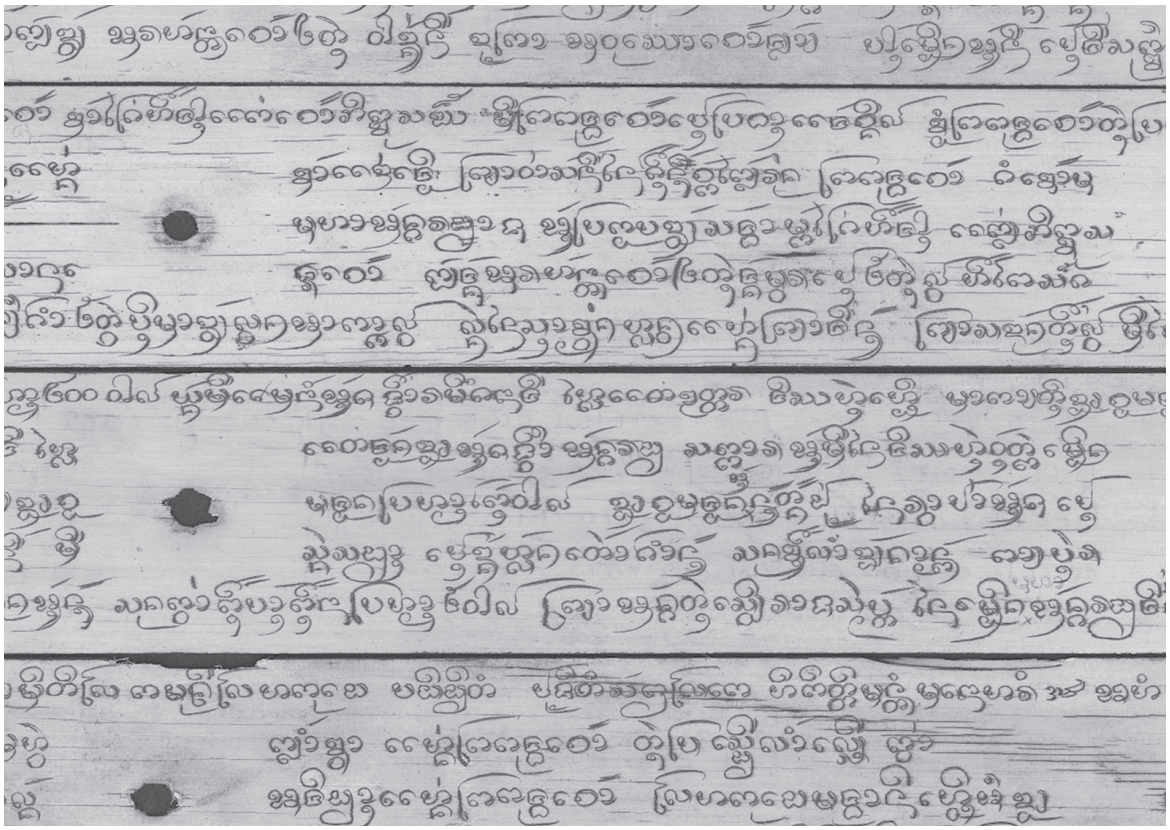

ตัวอย่างอักษรธรรมล้านนาจากคัมภีร์ใบลานต้นฉบับเรื่องตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง ซึ่งจารด้วยลายมือของท่าน "กัญจณเพงภิกขุ"
ที่มา : ภวัต ณ สิงห์ทร

เนื่องจากเป็นลายมือที่มีความสวยงาม เป็นระเบียบ อ่านง่ายเหมาะแก่ผู้ที่กำลังเริ่มต้นศึกษาอักษรธรรมล้านนา โดยระบบการพิมพ์อักษรธรรมล้านนา LN–CMRU95 นี้ ได้ยึดถือตามรูปแบบวิธีการพิมพ์ของคุณพิชัย แสงบุญ ผู้คิดค้นระบบการพิมพ์อักษรธรรมล้านนาตระกูล LN

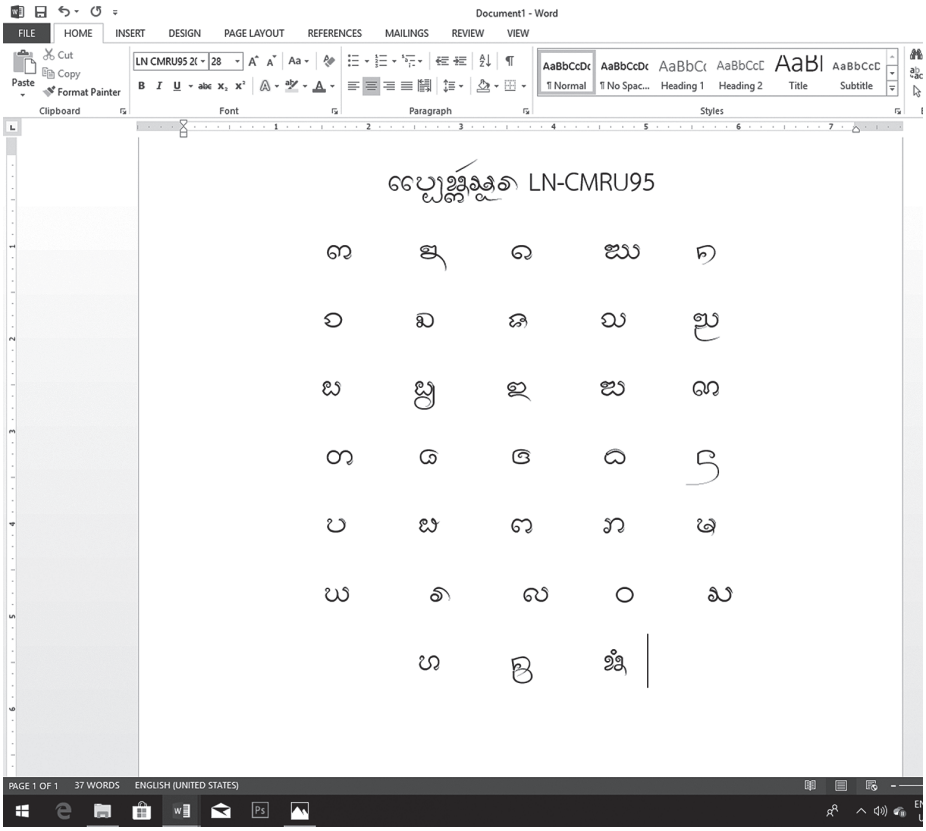

อักษรธรรมล้านนาฟอนต์ LN–CMRU95
พิมพ์โดยระบบคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ๒๐๑๓
ที่มา : ภวัต ณ สิงห์ทร

บทสรุป

ตัวเมืองและคำเมืองเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่สืบทอดมาครั้งโบราณ และนับวันใกล้จะสูญหาย อักษรที่ใช้เขียนและภาษาที่พูดใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งมีความสำคัญและคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติในการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิต และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งการศึกษาหรือขุมทรัพย์ทางปัญญาที่บอกเรื่องราวของสรรพวิชาความรู้ต่าง ๆ ของคนในอดีต เช่น แพทยศาสตร์ โหราศาสตร์ ภาษาศาสตร์ นิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา คำสอน ความเชื่อ ศิลปะ วรรณกรรม วรรณคดี ฯลฯ ความพยายามและการตื่นตัวของสังคมในการฟื้นฟูตัวเมืองและคำเมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในวัด สถานศึกษา และองค์กรอิสระที่จัดตั้งโดยรัฐและเอกชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางภาษามากขึ้นและให้การส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาของท้องถิ่นที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การศึกษาภายใต้รากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการใช้ศาสตร์แห่งเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ จึงได้จัดตั้งโครงการจัดสร้างรูปแบบอักษรธรรมล้านนาฟอนต์ LN–CMRU95 เพื่อการสร้างสรรค์ประโยชน์ทางวิชาการผ่านการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีอย่างหนึ่งให้แก่สังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ วิมลเกษม. (๒๕๕๕). **ภาษาไทยถิ่นเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : หจก. เซนปริ้นติ้ง.

บุญคิด วัชรศาสตร์. (๒๕๒๙). **แบบเรียนภาษาเมืองเหนือ ๖๕ ชั่วโมง**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (๒๕๔๒). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด.

ลมูล จันทน์หอม. (๒๕๔๒). **อักษรล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่. (ม.ป.ป.). **รวมบทความทางวิชาการของอาจารย์ถิ่น รัติกนก บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมประจำปี ๒๕๒๙**. ม.ป.ท.

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (๒๕๕๐). **พจนานุกรมภาษาล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : หจก. เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.

สมเจตน์ วิมลเกษม. (ม.ป.ป.) **แบบเรียนภาษาล้านนา**. เชียงใหม่ : หจก. เจริญวัฒน์การพิมพ์.

สรัสวดี อ๋องสกุล. (๒๕๖๑). **ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).

อนุชิต ณ สิงห์ทร. (๒๕๖๑). **การศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมค่าวซอ "บัวระวงส์ไกรสร"** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นามผู้ไทระบือไกลทั่วแคว้น : อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผู้ไทในภาคอีสาน

[กนกลักษณ์ รุ่งเรือง*]

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นดินแดนที่ประกอบด้วยประชากรที่เป็นกลุ่มชนต่าง ๆ มากมายหลายเผ่า รวมถึงชาวผู้ไทที่ได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากดำเนินวิถีชีวิตอย่างอิสระตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันจนกลายเป็นพลเมืองของราชอาณจักรไทยโดยสมบูรณ์ ดังที่ปัณฉัตร หมอยาดี (๒๕๕๓) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท บ้านสร้างค้อ จังหวัดสกลนคร : รายงานการวิจัย ฉบับย่อ” เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับชาวผู้ไท ซึ่งชาวผู้ไทส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น

* นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บรรพบุรุษล้วนอพยพมาจากเมืองวังทั้งสิ้น แต่เดิมผู้ไทที่อยู่ในเมืองวังในอดีตนั้น มีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองแถง ซึ่งอยู่ตอนใต้ของประเทศจีนในแคว้นสิบสองจุไทมาก่อน ชาวผู้ไทแบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ ผู้ไทดำ และผู้ไทขาว เป็นผู้ไทแท้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ใน ๘ เมือง คือ เมืองแกง เมืองตุ่ง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโม่ะ เมืองหวัด เมืองชาง เมืองคาย ลักษณะของชาวผู้ไทดำเป็นคนผิวขาว กิริยาอาการคล้ายชาวลาวชอบรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก การแต่งกายผู้ชายนุ่งกางเกงขาแคบ ใช้ผ้าด้ายตาเมล็ดงาสีดำ หรือนุ่งผ้าขาวม้าด้ายสีขาว สวมเสื้อด้ายสีดำ เครื่องประดับของผู้ชายมีกำไลมือและแหวน ผู้หญิงนุ่งซิ่นใส่เสื้อผ้าสีดำ มีกำไรเงินกับต่างหู เป็นเครื่องประดับประจำตัวอยู่เสมอ ผู้หญิงที่ยังไม่มีสามีจะเกล้ามวยผม เมื่อมีสามีแล้วจะเกล้าผมสูง เครื่องนุ่งห่มส่วนใหญ่ใช้สีดำหรือสีเข้ม ๆ ด้วยลักษณะการแต่งกายนี้เองจึงเรียกชื่อว่า “ผู้ไทดำ” ส่วน “ผู้ไทขาว” ต้นกำเนิดเป็นจีนแซ่ฟอ อพยพเข้ามาจากเมืองสินเจา ใกล้เมืองกวางตุ้ง อพยพมาอยู่กับพวกผู้ไทที่เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง รวม ๔ เมือง ต่อมาจีนแซ่ฟอได้เป็นเมือง จึงเรียกว่าสิบสองผู้ไท หรือสิบสองจุไท นอกจากนี้ยังมีชนชาติอื่นรวมอยู่บ้าง เช่น ข่า เย้า พม่า เป็นต้น ผู้ไทขาวนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าสีขาวโดยเฉพาะเมื่อมีการทำศพ จะนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายขาวล้วนอยู่จนครบ ๓ ปี ด้วยลักษณะการแต่งกายนี้เองจึงเรียกชื่อว่า “ผู้ไทขาว”

ผู้ไทในประเทศไทย

ชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ของภาคอีสานในเวลาต่อมา รวมทั้งหมด ๙ จังหวัด ดังนี้ จังหวัดสกลนคร ๙ อำเภอ ได้แก่ พรรณานิคม เมืองสกลนคร วาริชภูมิ พังโคน บ้านม่วง วานรนิวาส กุสุมาลย์ สว่างแดนดิน กุดบาก จังหวัดนครพนม ๕ อำเภอ ได้แก่ นาแก เรณูนคร ธาตุพนม ศรีสงคราม เมืองนครพนม จังหวัดมุกดาหาร ๕ อำเภอ ได้แก่ คำชะอี เมืองมุกดาหาร นิคมคำสร้อย ดอนตาล หนองสูง จังหวัดกาฬสินธุ์ ๕ อำเภอ ได้แก่ เขาวง กุฉินารายณ์ คำม่วง สมเด็จ สหัสขันธ์ จังหวัดหนองคาย ๓ อำเภอ ได้แก่ โซ่พิสัย บึงกาฬ พรเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ ๒ อำเภอ ได้แก่ เสนางคนิคม ชานุมาน จังหวัดอุดรธานี ๓ อำเภอ ได้แก่ วังสามหมอ ศรีธาตุ บ้านดุง จังหวัดยโสธร ๑ อำเภอ ได้แก่ เลิงนกทา จังหวัดร้อยเอ็ด ๑ อำเภอ ได้แก่ โพนทอง

การฟ้อนผู้ไทของชาวผู้ไทบ้านห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งจัดขึ้นเมื่อมีงานประเพณีสำคัญและต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยือน
ที่มา : กนกลักษณ์ รุ่งเรือง

วิถีชีวิต

ชาวผู้ไทมีลักษณะความเป็นอยู่แบบครอบครัวใหญ่ในบ้านเดียวกัน เป็นกลุ่มคนทำงานที่มีความขยันขันแข็ง มัธยัสถ์ ทำงานได้หลายอาชีพ เช่น ทำนา ทำไร่ ค้าวัว ค้าควาย นำกองเกวียนบรรทุกสินค้าไปขายต่างถิ่น เรียกว่า “นายฮ้อย” ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มที่พัฒนาได้เร็วกว่ากลุ่มอื่น มีความรู้ความเข้าใจและมีความเข้มแข็งในการปกครอง มีหน้าตาที่สวย ผิวพรรณดี กิริยามารยาทแช่มช้อย มีอัธยาศัยไมตรีในการต้อนรับแขกแปลกถิ่นจนเป็นที่กล่าวขวัญถึง ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะนิสัยที่รักสงบ ชอบอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ แม้แต่การตั้งบ้านเรือน ก็จะตั้งบ้านเป็นกลุ่ม ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชนที่มีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีงานในหมู่บ้านหรืองานในชุมชน ชาวผู้ไทจะร่วมแรงร่วมใจช่วยงานกันอย่างขะมักเขม้น แม้การประกอบอาชีพก็จะทำงานของตนเองอย่างสงบและขยันขันแข็ง มีความอดทนสูง นิยมสามีเดียว ภรรยาเดียว ซึ่งในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไทจะมีพ่อล่ามแม่ล่ามเพื่อเป็นสะพานให้กับหนุ่มสาวได้รู้จักและแต่งงานกัน นอกจากนั้นแล้วชาวผู้ไทยังเป็นกลุ่มชนที่รักความเป็นธรรม รักความสงบ แต่ก็กล้าหาญ ไม่ชอบการกดขี่ข่มเหง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูรู้คุณ ชอบทำบุญทำทาน เชื่อฟังคำตักเตือนคำสั่งสอนของพ่อแม่และหัวหน้าของหมู่บ้าน (นวรัตน์ บุญภิละ, ๒๕๕๙ : ๔๒)

ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ไทบ้านห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ให้ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไท
ที่มา : กนกลักษณ์ รุ่งเรือง

เมื่อมีงานประเพณีสำคัญชาวบ้านต่างพร้อมใจกันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์แบบผู้ไท และช่วยกันทำงานอย่างสามัคคี
ที่มา : กนกลักษณ์ รุ่งเรือง

การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวผู้ไท นิยมนุ่งซิ่น ซึ่งลักษณะเด่นของซิ่นผู้ไท คือ การทอและลาย เช่น ทอเป็นลายนาคเล็ก ๆ นอกจากนี้มีลายอื่น ๆ เช่น หมี่ปลา หมี่กระจัง หมี่ข้อ ทำเป็นหมี่คั่น ไม่ได้ทอเป็นผ้าหมี่ทั้งผืนมีลายต่าง ๆ มาคั่นไว้ สีที่นิยมคือ สีเขียว สีน้ำเงิน สีแดง สีม่วง พื้นมักใช้สีเปลือกอ้อยนอกจากนี้ยังพบผ้ามัดหมี่ฝ้าย ขาวสลับดำ ในกลุ่มผู้ไทส่วนเสื้อนิยมทำเป็นเสื้อแขนกระบอก ๓ ส่วนในราว พ.ศ.๒๔๘๐ ได้มีผู้นำขลิบแดงติดที่เสื้อ เช่น ที่คอ สาบเสื้อปลายแขน เพื่อใช้กับฟ้อนผู้ไทสกลนครและใช้กันมาจนทุกวันนี้ เครื่องประดับ สวมสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ข้อเท้าด้วยโลหะเงิน เกล้าผมเป็นมวยสูงตั้งตรง ในสมัยโบราณใช้ผ้ามนหรือผ้าแพรมนทำเป็นผ้าสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ม้วนผูกมวยผมอวดลวดลายผ้าด้านหลัง ในปัจจุบันใช้ผ้าแถบขนาดเล็ก ๆ สีแดงผูกแทนแพรมน การแต่งกายปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจนไม่มีคนแต่งกายแบบดั้งเดิมให้เห็นแล้ว ยกเว้นจะมีพิธีกรรมบางอย่าง ต่อไปผู้เขียนจะได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของผ้าซิ่นและผ้าห่ม

๑. ผ้าซิ่น วัฒนธรรมของกลุ่มผู้ไทที่เด่นชัด คือการทอผ้าซิ่นหมี่ตีนต่อเป็นผืนเดียวกับผ้าผืน เช่น ตีนต่อขนาดเล็ก กว้าง ๔ ถึง ๕ นิ้ว (มือ) ที่เรียกว่า ตีนเต๊าะเป็นที่นิยมในหมู่ผู้ไททอเป็นหมี่สาด หมี่หม้อย้อมคราม จนเป็น สีครามเกือบเป็นสีดำหรือซิ่นดำ ลักษณะเด่นของซิ่นหมี่ชาวผู้ไท คือการทอและลวดลายเช่นทอเป็นลายขนาด เล็ก ๆ นอกจากนี้มีลายอื่น ๆ เช่น หมี่ปลา หมี่ตุ้ม หมี่กระจัง หมี่ข้อ ทำเป็นหมี่คั่นมิได้ทอเป็นหมี่ทั้งผืนแต่หากมีลายต่าง ๆ มาคั่นไว้ สีที่นิยมคือ สีเขียว สีน้ำเงิน สีแดง สีม่วง พื้นมักใช้เครือหูกฝ้ายสีเปลือกอ้อย นอกจากนี้ยังพบผ้ามัดหมี่ฝ้ายขาวสลับดำ

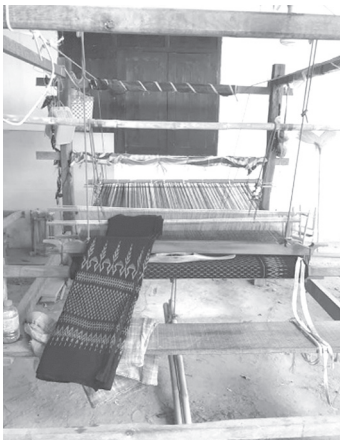

ผ้าทอมือชาวผู้ไทบ้านห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
ที่มา : กนกลักษณ์ รุ่งเรือง

๒. ผ้าห่ม การทอผ้าผืนเล็ก ๆ เป็นวัฒนธรรมของชาวกลุ่มพื้นบ้านอีสานนานแล้ว ผ้าห่มใช้สำหรับห่มแทนเสื้อกันหนาว ใช้คลุมไหล่ เช่นเดียวกับไทยลาวที่นิยมใช้ผ้าขาวม้าพาดไหล่ ผ้าห่มของกลุ่มชนต่าง ๆ ในเวลาต่อมา มีขนาดเล็กทำเป็นผ้าสไบเป็นส่วนแทนประโยชน์ใช้สอย เดิมคือ ห่มกันหนาวหรือปกปิดร่างกายส่วนบนโดยการทับเสื้อ ผ้าห่มของผู้ไทที่เรียกว่า ผ้าจ่อง เป็นผ้าทอด้ายยืน มีเครื่องลายเครื่องพื้นหลายแบบ นอกจากนี้ยังมีผ้าแพรวานอกจากผ้าจ่องแล้ว ชาวผู้ไทยังมีผ้าลาย ซึ่งใช้เป็นผ้ากั้นห้องหรือใช้ห่มแทนเสื้อกันหนาว หรือต่อกลาง ๒ ผืน เป็นผ้าห่มขนาดใหญ่พอสมควร การแต่งกายของชาวผู้ไทยังนิยมสายสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ข้อเท้า (ก้องแขน ก้องขา) ทำด้วยโลหะเงิน (นวรัตน์ บุญภิละ, ๒๕๕๙ : ๕๓–๕)

ที่อยู่อาศัย

ลักษณะโดยทั่วไปของบ้านชาวผู้ไทมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกสูง หลังคาทรงเหลี่ยม ยอดแหลมดั้งสูง ส่วนของตัวบ้านประกอบด้วย

๑. ห้องใน เรียกว่า “โก๋ง” ภายในโก๋งจะกั้นเป็นห้องนอนอีกมีอยู่ ๑ ประตู ผู้ไทเรียกว่า “โก๋งโส้ม” ใช้สำหรับเป็นห้องนอนของลูกสาว บางบ้านภายใน “โก๋งโส้ม” อาจกั้นห้องหรือเอาตู้กั้นให้เป็นที่นอนของพ่อแม่ด้วย ข้าง โก๋งโส้ม อาจจะทางซ้ายหรือขวาเรียกว่า “ฮอง” เป็นที่นอนของพ่อแม่หรือลูกชาย ห้องนอกหรือเกย ภาษาผู้ไทเรียกว่า “เก๋ย” ไม่มีฝา มีแต่หลังคาเป็นที่นั่งเล่น เป็นที่รับแขก เป็นที่รับประทานอาหาร หรือกั้นเป็นห้องให้ลูกเขยอยู่

๒. เรือนครัว หรือชาวผู้ไทเรียกว่า “เฮินไฟ” จะตั้งต่อจากเกยออกไป บางหลังคาเรือนอาจจะตั้งแยกออกไป มีเพียงกระดาน ๑–๒ แผ่นพาดเชื่อมกับเกย เนื้อที่ภายใน “เฮินไฟ” นั้นมีเตาไฟที่มีลักษณะเป็นกระบะยกพื้นสูง สูงขึ้นจากพื้น เรือนครัวประมาณ ๕–๑๐ เซนติเมตร กว้าง ๑x๑ เมตร ขอบกระบะสูงประมาณ ๑ คืบ ใส่ดินให้เต็มเพื่อป้องกันไฟไหม้พื้น ที่ก่อไฟนั้นอยู่ตรงกลางและล้อมด้วยก้อนเส้า ๓ ก้อน เป็นที่วางหม้อหรือบางทีใช้ “เคง (เคียง)” คือ ที่วางหม้อเวลาต้ม แกง เป็นที่วางที่เป็นเหล็กมี ๓ ขา ด้านบนขาจะเชื่อมติดกับแผ่นเหล็กบาง งอเป็นรูปวงกลมเป็นที่สำหรับรับก้นหม้อ

บ้านของชาวผู้ไท
ที่มา : http://oknation.nationtv.tv/blog/numsunjon

๓. ซาน หรือ “ซาน” เป็นพื้นที่ต่อกับเกยหรือเรือนครัว สำหรับวางตุ่มน้ำ ดื่ม น้ำอาบ น้ำใช้ ริมซานมักจะวางรางผัก ไม่มีหลังคาไม่มีฝา พื้นซานจะต่ำกว่าเกยหรือเรือนครัว มีบันได เรียกว่า “ขั้นบันได๋ซาน” (ประตูสู่อีสาน, ๒๕๕๘)

๔. ประตูหน้าต่าง มีประตูหน้าบ้านเข้า ๒ ประตู มีหน้าต่างแห่งเดียว เล็ก ๆ พอเอาศีรษะลอดเข้าออกได้ ภาษาผู้ไทเรียกว่า “ประตูบอง” ถ้าเป็นบ้านของผู้มีฐานะหน้าต่างจะสูงเท่าประตู ตรงหน้าต่างจะมี “เสาปากช้าง” หรือ “เสาคาช้าง” ค้ำทอดบ้านตรงหน้าต่าง ภาษาผู้ไทเรียก “หอนทอด” จะตีติดเคร่า เสาคางช้างหรือปากช้างจะปาดเป็นบ่าค้ำทอดไว้จะเป็นเสาใหญ่กว่าเสาบ้านทุกต้น (ประตูสู่อีสาน, ๒๕๕๘) ในปัจจุบันบ้านรูปทรงดังกล่าว นี้ค่อนข้างหายาก เพราะผู้ที่สร้างบ้านใหม่จะสร้างตามสมัยนิยมกันหมด (นพดล ตั้งสกุล, ๒๕๔๘ : ๑๐)

อาหาร

อาหารพื้นบ้านของชาวผู้ไทขั้นตอนและวิธีการในการปรุงอาหารที่มีลักษณะเฉพาะตัว โดยขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ นั้นสืบทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นอาหารประเภท “อ่อม” นำมาจากวัตถุดิบการทำมาจากธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัวมาปรุงเป็น อาหาร เช่น อ่อมบอน มีส่วนประกอบสำคัญคือใบบอนอ่อน มะกอก และหนังควายจี่ที่ทุบแล้ว แกงผักหวาน ถือว่าเป็นอาหารชั้นสูง เพราะผักหวานที่เป็นวัตถุดิบหลักขึ้นบนเขาที่สูง ซุบมะมี่ หรือขนุน เป็นอาหารอีกชนิดที่ชาวผู้ไทมักทำกินในเวลาที่หาอะไรกินไม่ได้ ลาบไข่มดส้ม เป็นอาหารชั้นสูงอีกอย่างหนึ่ง เพราะไข่มดส้มที่ได้มานั้นมาจากรังมดแดงบนต้นไม้สูง ซั่วไก่ อาหารที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทอย่างแท้จริง เพราะชาวอีสานโดยทั่วไปไม่นิยมทำกัน

ซั่วไก่

ที่มา : https://www.wongnai.com/recipes/esan-spicy-chicken-soup

ความเชื่อเกี่ยวกับอาหาร ชาวผู้ไทยมีความเชื่อ เกี่ยวกับอาหารที่จะต้อง “คะลำ” เพราะพวกเขาเชื่อว่าอาหารบางชนิดกินเข้าไปแล้วจะทำให้ผิดต่อโรค โดยเฉพาะ “แม่อยู่คำ” (ผู้หญิงที่กำลังอยู่ไฟ) จะกินแต่ข้าวจี่ หน่อข่า ผักต่าง ๆ ปูจี่ กบ เขียด ยังพอกินได้แต่ในปัจจุบันนี้ได้รับการอบรมด้านโภชนาการ ความเชื่อก็เปลี่ยนไปบ้างแล้ว แต่ในปัจจุบันกระต่าย และเก้งก็ยังกินไม่ได้ ซึ่งถ้ากินเข้าไปแล้วจะ “ผิดกรรม” (วิระศักดิ์ อารมณ์สวะ, ๒๕๕๕)

ภาษา

ภาษาผู้ไทเป็นภาษาในตระกูลไท–กะได ภาษาผู้ไทมีลักษณะเหมือนภาษาไทยมาตรฐาน คือ เป็นภาษาคำโดด มักเป็นพยางค์เดียว เป็นภาษาที่มีวรรณยุกต์ โครงสร้างประโยคแบบเดียวกัน คือ ประธาน กริยา กรรม นอกจากนั้นภาษาผู้ไทยังมีลักษณะเด่นอื่นๆ อีก (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๖๓) ดังนี้

๑. พยัญชนะ ข, ฆ /k/ ในภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาลาว และอีสานบางคำ ภาษาผู้ไทออกเสียงเป็น ห, ฮ /h/ เช่น แขน ออกเสียงเป็น แหน, ขน ออกเสียงเป็น หน เป็นต้น

๒. เสียงสระ “ใ” ออกเสียงเป็น “เออ” และสระ “ไ” บางคำก็ออกเสียงเป็น “เออ” เช่น ใจ ออกเสียงเป็น เจ๋อ, ใต้ ออกเสียงเป็น เต้อ เป็นต้น

๓. ภาษาผู้ไทใช้แต่เพียงสระเดี่ยว ไม่มีสระผสม เช่นเดียวกับภาษาลื้อ ไตขืน เช่น เลี้ยว ออกเสียงเป็น เล้ว, เปลื้อน ออกเสียงเป็น เปิ้น เป็นต้น

๔. คำที่ใช้สระเสียงยาวแล้วสะกดด้วย “ก” จะเปลี่ยนเป็นสระเสียงสั้น ไม่ออกเสียง “ก” เช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นใต้ฝั่งตะวันตก และภาษาไทดำ ไทขาว พวน เช่น ลูก ออกเสียงเป็น ลุ, บอก ออกเสียงเป็น เบ๊าะ, แตก ออกเสียงเป็น แต๊ะ เป็นต้น

๕. ภาษาผู้ไทใช้คำที่แสดงถึงการปฏิเสธว่า มี, หมี่ หรือเมื่อพูดเร็วก็จะออกเสียงเป็น มิ เช่นเดียวกับภาษาไทยโบราณ ภาษาจ้วง และภาษาลื้อบางแห่ง เช่น ไม่ได้ ออกเสียงเป็น มีได้, ไม่พูดไม่จา ออกเสียงเป็น มีเว้ามีจา เป็นต้น

๖. คำถามจะใช้แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน ดังนี้ อะไร ใช้คำว่า เผอ, ผะเหลอ, ผิเหลอ, เท่าไหร่/แค่ไหน ใช้คำว่า ท้อเลอ, ฮาวเลอ, ค้าเลอ เป็นต้น

๗. คำว่า “จัก” หรือ “จะ” ในภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาผู้ไทจะใช้คำว่า “หละ” หรือ “สิ” เช่น เธอจะไปไหน ใช้คำว่า เจ้าหละไปซิเลอ/เจ้าสิไปซิเลอ เป็นต้น

๘. บางคำมีการออกเสียงต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน ดังนี้

๘.๑ ค เป็น ซ เช่น คง เป็น ซง, ครก เป็น ซก

๘.๒ ด เป็น ล เช่น ใด เป็น เลอ

๘.๓ สระอะ เป็น สระเอะ เช่น มัน เป็น เม็น

๘.๔ สระเอะ เป็น สระอิ เช่น เล่น เป็น ดิ้น, เด็กน้อย เป็น ดิกน้อย

๘.๕ สระเอีย เป็น สระแอ เช่น เหี่ยว เป็น แห่ว, เขี้ยว เป็น แห้ว, เตี้ย เป็น แต๊, เขียว เป็น แหว

๘.๖ สระเสียงสั้นในภาษาไทยมาตรฐานบางคำเป็นสระเสียงยาวในภาษาผู้ไท เช่น ลิง เป็น ลีง, ก้อนหิน เป็น มะขี้หีน, ผิงไฟ เป็น ฝีงไฟ

๘.๗ สระอิ เป็น สระอึ เช่น กลิ่น เป็น กึ่น, คิด เป็น คึด/ฮึด

๙. คำเฉพาะถิ่น เป็นคำที่มีใช้เฉพาะในภาษาผู้ไท และอาจมีใช้ร่วมกับภาษาอื่นที่เคยมีวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น “ดวงตะวัน” ใช้คำว่า “ตะเง็น, โก๊” “ดวงเดือน” ใช้คำว่า “โต๊ต่าน, เดิ้น, ต๊อ” “ประตูหน้าต่าง” ใช้คำว่า “ตู่บอง, ปะตู่บอง, ป่องเย่ม” “หัวเข่า” ใช้คำว่า “โหโค้ย” “เอว” ใช้คำว่า “โซ่ง, กะโท้ย, แอ๋ว” เป็นต้น

ประเพณี

ชาวผู้ไทมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิธีแต่งงาน (ประเพณีกินดอง) เพราะนอกจากจะเป็นการเริ่มสร้างครอบครัวและเพิ่มสมาชิกให้แก่ชุมชนแล้ว ยังเป็นการสร้างญาติพี่น้องแก่คู่บ่าวสาวเพิ่มขึ้นอีกอย่างน้อย ๑ ครอบครัว โดยผ่านคู่คนที่เรียกว่า “ล่าม” หรือ “พ่อล่าม–แม่ล่าม” ผู้กุมบทบาทสำคัญในพิธีแต่งงาน “ล่าม” หรือ “ล้าม” ในสำเนียงชาวผู้ไทมีความหมายเดียวกับการดูแลวัวควายด้วยการล่ามไว้ด้วยเชือก โดยผู้ดูแลจะเฝ้าอยู่ไม่ห่างจากสัตว์ที่ล่าม อธิบายเพิ่มเติมว่า “ล่าม” ในความหมายของคนผู้ไทจะทำหน้าที่แทนพ่อแม่ คือพ่อแม่เป็นคนเลี้ยงดูมาจนโต แต่พ่อล่ามแม่ล่ามจะทำหน้าที่คอยดูแลหลังจากที่แยกครอบครัวแล้ว คอยให้คำปรึกษาทั้งเรื่องครอบครัวและทำมาหากิน

“ล่าม” คือ คู่สามี–ภรรยาที่อยู่กินกันมาอย่างยาวนานและไม่มีฝ่ายใดด่วนเสียชีวิตไปก่อน ชนเผ่าผู้ไทเรียกคู่สามี–ภรรยานี้ว่า “พ่อล่าม–แม่ล่าม” และคู่สมรสก็กลายเป็น “ลูกล่าม” ของพ่อล่าม–แม่ล่าม ในภายหลังพิธีแต่งงาน (ประเพณีกินดอง) แล้วเสร็จ (กิตติกาญจน์ หาญกุล, ๒๕๕๓)

พ่อล่าม หรือพ่อล่าม–แม่ล่าม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญคนหนึ่งในการเข้ามามีส่วนร่วมกับประเพณีการแต่งงานตามประเพณีโบราณของชนชาวผู้ไทมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในการออกหน้านำขบวนเจ้าบ่าว เข้าพิธีแต่งงานที่บ้านของเจ้าสาวหรือที่เรือนหอที่สร้างไว้ โดยพ่อล่าม–แม่ล่ามก็จะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองสวยงาม เดินนำขบวนแห่เจ้าบ่าวจากบ้าน

พ่อแม่ไปยังบริเวณงาน ลักษณะเด่นของพ่อล่ามที่สังเกตได้ง่ายคือจะถือง้าว และสะพายย่าม เดินนำหน้า และมีภรรยาหรือแม่ล่ามเดินตามหลัง แล้วตามด้วยเจ้าบ่าว จากนั้นตามมาติด ๆ ด้วยญาติฝ่ายเจ้าบ่าวถือสัมภาระที่จำเป็น เช่น ขันหมาก ถาดบรรจุสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ทำพิธีอื่น ๆ

พิธีแต่งงาน
ที่มา : http://academic.udru.ac.th/~culture/?p=1295

พ่อล่าม (พ่อล่าม–แม่ล่าม) เปรียบเป็นตุลาการหรือเป็นคนกลางที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างสามีภรรยา เนื่องจากพ่อตัวแม่ตัวมักจะเข้าข้างลูกตัวเอง เวลาลูกมีปัญหา จึงต้องหาคนกลางมาไกล่เกลี่ย พ่อล่าม–แม่ล่ามได้มาจากก่อนแต่งงาน ผู้ชายเป็นคนเลือกโดยผ่านความเห็นชอบจากฝ่ายหญิง มีคุณสมบัติเบื้องต้น คือ อายุมากกว่าอย่างน้อยสามปี มีครอบครัวดี พฤติกรรมทั่วไปเป็นที่ยอมรับ และไม่เป็นพี่เขย–น้องเขย ใครได้รับเลือกเป็นพ่อล่าม–แม่ล่าม จะถือเป็นความภาคภูมิใจและถือว่าได้รับเกียรติ จะตั้งใจทำหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม ขณะเดียวกันต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ในวันแต่งงานจะมีพิธีมอบตัวเป็นลูกของพ่อล่าม–แม่ล่าม ส่วนใหญ่พ่อล่ามจะสร้างความเคารพและศรัทธาให้แก่ลูกล่ามหรือผู้ชายที่เป็นสามี ซึ่งเบื้องต้นจะเชื่อและปฏิบัติตามที่พ่อล่ามอบรมสั่งสอน ส่วนมากปัญหาที่พ่อมักจะอบรมสั่งสอนหรือกล่าวตักเตือนเป็นเรื่อง กินเหล้า เจ้าชู้ เที่ยวกลางคืน เมื่อมีปัญหาระหว่างสามีภรรยา พ่อล่ามจะไกล่เกลี่ยด้วยความเป็นธรรมและเป็นกลาง โดยจะเรียกมาครั้งละคนเพื่อไกล่เกลี่ย ถ้าพบว่า

ใครผิดจะเตือน ถ้าเตือนแล้วไม่เชื่อไม่ฟัง พ่อล่ามจะปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไท คือ การคืนเทียน นั่นก็คือการตัดความสัมพันธ์ในความเป็นพ่อล่าม–แม่ล่าม ลูกล่ามคนใดหรือเขยผู้ไทคนใดที่ถูกพ่อล่ามคืนเทียน ในสังคมถือว่าเป็นที่มีพฤติกรรมไม่ดีไม่เหมาะสม จะได้รับการปฏิเสธจากสังคม ที่ผ่านมาการหย่าร้างมีน้อยมาก เพราะได้พ่อล่ามแม่ล่ามไปช่วยแก้ปัญหาให้ แต่บางคู่ที่ไปกันไม่ได้ต้องหย่ากันอีกประการหนึ่งคือ หญิงสาวชาวผู้ไทแต่งงานกับชายที่ไม่ได้มีพื้นฐานครอบครัวมาจากชาวผู้ไทโดยตรงก็อาจไม่เข้าใจหรือยึดถือตามธรรมเนียมประเพณีนี้อย่างลึกซึ้งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมทางสังคมที่สำคัญนี้เสื่อมความเชื่อมั่นลงไป

พ่อล่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมผู้ไทเนื่องจากเป็นผู้ที่มีครอบครัวมั่นคงและเป็นผู้ที่คนในชุมชน ให้ความเคารพ และเป็นผู้แนะนำลูกล่ามหรือผู้ที่จะเป็นเขยใหม่ให้ขยันทำงานและอ่อนน้อมให้ความเคารพญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง สำหรับคนที่มาเป็นพ่อล่าม มาจากหลายอาชีพ เช่น ข้าราชการ พ่อค้า และเกษตรกร คนที่เป็นพ่อล่ามจะมีบทบาทต่อลูกล่ามซึ่งเป็นคู่สมรสใหม่ทั้งก่อนแต่งและบทบาทระหว่างจัดพิธี และหลังจัดงานแต่งงานเรียบร้อยแล้ว พ่อล่ามก็ยังมีหน้าที่ดูแลคู่สมรสใหม่ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่อื่น ๆ ส่วนลูกล่ามก็จะให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานต่อครอบครัวของพ่อล่าม ชาวผู้ไทถือว่าพ่อล่ามเปรียบเสมือนพ่อคนที่ ๒ ที่มีพระคุณต่อชีวิต การเจรจาระหว่างญาติฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเมื่อทั้งคู่ที่มีความสัมพันธ์ด้านชู้สาวและจะต้องเข้าสู่พิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงาน
ที่มา : http://academic.udru.ac.th/~culture/?p=1295

บรรพชนหลายรุ่นได้ใช้เป็นกุศโลบายการให้มีพ่อล่าม–แม่ล่ามในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และรักษาสัมพันธภาพของคู่แต่งงาน (บ่าว–สาว) ให้เกิดสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมีต้นแบบในการยึดเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ และให้ความเคารพเสมือนพ่อแม่ของตนอีกหนึ่งคู่ โดยเชื่อว่าภูมิปัญญานี้เกิดขึ้นอาจเพราะความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางจิตวิทยาของคนโดยทั่วไป ที่มองเห็นและเชื่อมั่นว่า “พ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก” และเมื่อมีเหตุให้คู่แต่งงานเกิดความไม่พอใจกันหลังแต่งงานในช่วงเวลาที่มีปัญหา และหากไม่มีคนกลางหรือไม่มี “พ่อล่าม–แม่ล่าม” ที่จะมาช่วยเป็นคนคอยบอกกล่าว ตักเตือน รับฟัง และไกล่เกลี่ยแล้ว เมื่อต่างฝ่ายมีปัญหาก็อาจจะปรึกษาพ่อแม่ตนเอง แล้วพ่อแม่แต่ละฝ่ายก็จะต้องเชื่อฟังและเข้าข้างลูกตนเอง ทำให้บางครั้งยากแก่การประสานความเข้าใจกัน ในบางครั้งถึงขนาดต้องเลิกรากันก็มี แต่เหตุการณ์นี้จะเกิดไม่บ่อยนักกับคู่แต่งงานที่เป็นชาวผู้ไทที่มีความศรัทธาในการสืบทอดประเพณีการมีพ่อล่าม–แม่ล่ามไว้

การเลือกพ่อล่ามของชาวผู้ไท พ่อล่าม–แม่ล่าม เข้ามามีบทบาทกับประเพณีการแต่งงานตามประเพณีของชาวผู้ไทที่ได้สืบทอดรักษากันไว้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจมีขั้นตอนที่แตกต่างกันในทางปฏิบัติของชาวผู้ไทแต่ละพื้นที่ กระบวนการมีส่วนร่วมตามบทบาทของพ่อล่าม–แม่ล่ามนั้นจะเกิดหลังจากเหตุการณ์ที่หนุ่มสาวชาวผู้ไทได้ทำความคุ้นเคยและศึกษานิสัยใจคอกันทั้งสองฝ่าย และตกลงปลงใจวางแผนที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายรับทราบและให้ความยินยอมเห็นชอบที่จะจัดให้มีการทาบทามสู่ขอเพื่อจะดำเนินการจัดพิธีแต่งงานให้กับคู่บ่าว–สาว และแม้ว่าปัจจุบันอาจมีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปบ้างในบางพื้นที่อาจจะมีการข้ามขั้นตอน ลดขั้นตอน หรืออาจไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนแต่หลายพิธีกรรมยังคงต้องดำรงรักษาไว้ตาม ฮีต–ครอง เพื่อเป็นการรักษาจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีไว้ซึ่งพ่อล่ามผู้ที่มีความสำคัญของประเพณีการแต่งงานตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งบ่าว–สาวใช้ชีวิตร่วมกัน

วิธีทาบทามพ่อล่าม–แม่ล่าม ในขั้นตอนแรกนั้น ว่าที่เจ้าบ่าวได้แจ้งเรื่องให้ญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ได้ทราบถึงจุดประสงค์ที่จะทำการแต่งงาน เมื่อมีความพร้อมแล้ว และทุกคนเห็นชอบก็จะมีการปรึกษาหารือกันและกันว่าจะไปทาบทามครอบครัวไหนมาเป็นพ่อล่าม หรือเป็นล่ามในการติดต่อกับญาติฝ่ายเจ้าสาวให้ เมื่อมีชื่อครอบครัวและหัวหน้าครอบครัวที่เห็นว่ามีความเหมาะสมตามคุณสมบัติของการเลือกเป็นพ่อล่าม–แม่ล่ามแล้ว ก็จะไปทาบทามโดยอาจมีการหมายไว้หลายคู่ เผื่อทาบทามแล้วครอบครัวที่ไปปฏิเสธไม่รับ ก็ไม่มีการกล่าวโทษหรือโกรธกัน เพราะถือว่าเป็นการเสี่ยงทายอีกลักษณะหนึ่ง ครอบครัวที่จะเป็นพ่อล่าม–แม่ล่ามซึ่งต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

๑. เป็นครอบครัวที่มีผู้นำครอบครัว ทั้งสามี–ภรรยาอยู่พร้อมหน้า ขยันขันแข็ง และเป็นที่ยอมรับเรื่องการประพฤติตนในการครองเรือน สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในปัจจุบันและภายภาคหน้า

๒. ต้องไม่มีประวัติการหย่าร้าง ทะเลาะเบาะแว้ง ตบตีกัน หรือมีสถานภาพเป็นหม้าย

๓. คนในชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นผู้มีความประพฤติดี เหมาะสมแก่การเป็นพ่อ–แม่คนที่สองของคู่สมรสได้

๔. มีอายุมากกว่าคู่สมรส และอยู่ในฐานะที่จะว่ากล่าว ตักเตือน อบรมสั่งสอน หรือสนับสนุน คู่บ่าวสาวให้ควรค่าแก่การถือเอาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

๕. คนที่จะเป็นพ่อล่าม–แม่ล่าม จะมีลูกล่ามได้เท่ากับจำนวนบุตรของตนเท่านั้น เช่น มีบุตร ๓ คนก็จะเป็นพ่อล่าม–แม่ล่ามให้คู่สมรสที่แต่งงานได้แค่ ๓ คู่เท่านั้น แต่มีข้อยกเว้นว่าหากจะเป็นล่ามให้เกินจำนวนลูกของตนเอง ครอบครัวของเจ้าบ่าวต้องทำพิธีบายศรี–สู่ขวัญให้กับคนที่จะเป็นพ่อล่าม–แม่ล่ามของลูกชายตนเอง เพื่อป้องกันสิ่งที่ไม่ดีที่อาจจะเกิดตามความเชื่อของคนผู้ไทว่า “มันจะแพ้” (อาริยา ป้องศิริ และคณะ, ๒๕๖๐: ๕๓–๕๘)

สรุป

ชาวผู้ไทนับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีประชากรจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งและเป็นที่มาของระเบียบแบบแผนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต

ลักษณะทางสังคมของชาวผู้ไทเป็นสังคมแบบชนบทมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกรรมโดยมีอาชีพเสริมคือ การทอผ้าและการจักสาน อาศัยรวมกันเป็นครอบครัวขยาย นิยมปลูกบ้านหรือออกเรือนในพื้นที่เดียวกัน เพื่อความสะดวกในการติดต่อ ลักษณะนิสัยคือมีน้ำใจ โอบเอื้ออารี รักสงบ มีความสามัคคีในกลุ่มชน มีความขยันและอดทน เอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการแต่งกายที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมไปถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชาวผู้ไท ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ ชาวผู้ไทที่อยู่ในภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาตามบรรพบุรุษที่อาศัยในลาวและไทย จึงมีวัฒนธรรม ภาษา ประเพณี จารีต คำสอน ศาสนา ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

ปัจจุบันเกิดการไหลบ่าทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เกิดการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนที่ ทั้งความเจริญทางเทคโนโลยี สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต สังคมวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มีการแต่งกายตามแบบสากลนิยมมากขึ้น ภาษาและการติดต่อสื่อสารของคนรุ่นใหม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และการดำเนินชีวิตแบบผู้คนยุคใหม่ที่ต้องการความสะดวกมากขึ้น จึงทำให้วิถีชีวิตแบบผู้ไทค่อย ๆ หายไป อาจคงเหลือไว้แต่ชื่อให้จดจำเท่านั้น อนุชนรุ่นหลังจึงควรตระหนัก รักษา สืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป

อ้างอิง

นพดล ตั้งสกุล. (๒๕๔๘). **เรือนพื้นถิ่นไทลื้อ บ้านเจียงไต เมืองเชียงรุ้ง แคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน**. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นวรัตน์ บุญภิละ. (๒๕๕๙). **ภูมิปัญญาอาหารพื้นถิ่นผู้ไทในอีสาน**. สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ปัณฉัตร หมอยาดี. (๒๕๕๓). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท บ้านสร้างค้อ จังหวัดสกลนคร : รายงานการวิจัย ฉบับย่อ**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี.

อาริยา ป้องศิริ และคณะ. (๒๕๖๐). **แนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมโดยชุมชน กรณีศึกษา พ่อล่าม–แม่ล่าม ในชนเผ่าภูไท บ้านหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์**. รายงานวิจัยชุมชน. สถาบันพระปกเกล้า.

กิตติกาญจน์ หาญกุล. (๒๕๕๓). **บทบาทของพ่อล่าม : ชาวผู้ไทย**. [ออนไลน์]. ได้จาก : https://data.bopp–obec.info/emis/news/news_view.phe?ID_New=23567 [สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๓].

จิ๋วหิวโซ. (๒๕๖๑). **วิธีทำ "ซั่วไก่" เมนูอาหารอีสานนัวสุด ๆ ซดกี่ทีก็ฟินไม่หยุด!**. [ออนไลน์]. ได้จาก : https://www.wongnai.com/recipes/esan–spicy–chicken–soup [สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๓].

ประตูสู่อีสาน. (๒๕๕๘). **มารู้จักกับชาติพันธุ์ชนเผ่าภูไท (ผู้ไท)**. [ออนไลน์]. ได้จาก : isangate.com/isan/paothai_phutai.html [สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๓].

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. (๒๕๖๓). **ภาษาผู้ไท**. [ออนไลน์]. ได้จาก : https://th.wikipedia.org /wiki/ภาษาผู้ไท [สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๓].

วิระศักดิ์ อารมณ์สวะ. (๒๕๕๕). **อาหารชาวภูไท**. [ออนไลน์]. ได้จาก : gotoknow.org/posts/482173 [สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๓].

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. (๒๕๕๙). **"พ่อล่าม แม่ล่าม"**. [ออนไลน์]. ได้จาก : http://academic.udru.ac.th/~culture/?p=1295 [สืบค้นเมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๓].

เส้นสาย ลวดลาย เชียงตุง

[ฐาปนีย์ เครือระยา*]

กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับอิทธิพลด้านพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดที่หล่อหลอมรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศเล็ก ๆ นี้ให้มีเอกลักษณ์ไปตามพื้นฐานทางสังคม โดยคนไท เป็นกลุ่มชนชาติหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในเวียดนาม พม่า ลาว ไทย ไปถึงตอนใต้ของจีน ด้วยพื้นฐานความเชื่อเดิมของคนไทที่นับถือผี รวมทั้งอิทธิพลของศิลปะจีน และอินเดียที่ส่งผ่านมาทางพุทธศาสนา ทำให้รูปแบบงานศิลปะของคนไทในพื้นที่ต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อาทิ กลุ่มคนไทลื้อที่อาศัยอยู่ในจีนตอนใต้ ตอนเหนือของพม่า ลาว และไทย ที่นิยมสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่ใช้ตัวนาคเป็นส่วนประกอบ ตามความเชื่อที่ว่านาคเป็นผู้ดูแลคุ้มครองพุทธศาสนา โดยพบการใช้ลายนาคตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรม ทั้งยังออกแบบตัวนาคสำหรับข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าทอลายนาค การสักหมึกบนขาลายเกล็ดนาค ฯลฯ ส่วนคนไทใหญ่ก็นิยมใช้ลายสิงห์และนรสิงห์ในการตกแต่งประตูทางเข้าวัด เป็นต้น

---

* หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ในบทความนี้จะกล่าวถึงแนวคิด ความเชื่อ ที่เป็นแรงบันดาลใจส่งผลต่อการออกแบบสร้างสรรค์งานศิลปกรรมของชาวไทเขิน ในเมืองเชียงตุง เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมของไทต่าง ๆ ทั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่ในเชียงตุง ที่มีทั้งไทลื้อ ไทใหญ่ ไทเขิน และรับอิทธิพลทางพุทธศาสนาและการเมืองการปกครองจากไทยวน ล้านนาในอดีต แม้ว่ากลุ่มคนไทต่าง ๆ นี้มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็มีจุดเด่นบางอย่างที่แสดงออกถึงตัวตนที่มีเอกลักษณ์

เมืองเชียงตุงอยู่ในเขตพื้นที่รัฐฉาน พม่า มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบแอ่งกระทะ ล้อมรอบด้วยเทือกเขา ทำให้มีภูมิประเทศเป็นม่อนดอยสูงต่ำเหลื่อมสลับกันไปกับที่ราบ ตัวเมืองมีแม่น้ำไหลผ่าน คือ น้ำขึน และน้ำลาบ โดยมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศต่าง ๆ คือ

ทางทิศเหนือ	ติดกับ ประเทศจีน สิบสองปันนา
ทางทิศใต้	ติดกับ ประเทศไทย จังหวัดเชียงราย
ทางทิศตะวันออก	ติดกับ ประเทศลาว
ทางทิศตะวันตก	ติดกับ รัฐฉาน ในเขตพม่า

ถึงแม้ว่าเมืองเชียงตุงอยู่ในรัฐฉาน ซึ่งเป็นรัฐของชาวไทใหญ่ แต่ในเมืองเชียงตุงถือได้ว่าเป็นเมืองของชาวไทเขินที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากกลุ่มไทใหญ่โดยสิ้นเชิง เพราะระยะทางที่ห่างไกลถูกคั่นด้วยเทือกเขาสูง และระหว่างเมืองเชียงตุงกับเมืองตองจี เมืองหลวงของรัฐฉานก็มีน้ำคง หรือแม่น้ำสาละวินไหลผ่าน จึงทำให้วัฒนธรรมแตกต่างไทเขินและไทใหญ่มีความแตกต่างเล็กน้อยแม้จะอยู่ในเขตรัฐฉานเช่นกัน แต่ไทเขินก็มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นมากกว่ากลุ่มไทใหญ่ในรัฐฉานด้วยกัน คือ ไทยวนเชียงใหม่ และไทลื้อสิบสองปันนา ซึ่งทำให้รากฐานทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์มีรูปแบบของตนเอง เห็นได้จากการระบุเรื่องราวในตำนานเมืองเชียงตุงหลาย ๆ สำนวน ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่และเชียงรุ่งในฐานะบ้านพี่เมืองน้อง ในด้านศาสนาพุทธ เชียงตุงเองก็ได้รับการเผยแพร่จากเชียงใหม่จนเป็นอีกสาขาหนึ่งของศาสนาพุทธทั้งลัทธิรามัญวงศ์ และลังกาวงศ์

ความเชื่อของสังคม เป็นสิ่งนามธรรมที่เหมือนแรงขับเคลื่อนให้เกิดการแสดงออกทางงานศิลปกรรม อันเป็นรูปธรรม โดยมักจะแปลงความเชื่อด้วยรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้แทนคำอธิบายความหมายของความเชื่อนั้น ดังนั้นแต่ละสังคมจึงมีรูปแบบงานศิลปกรรมสัมพันธ์ไปพร้อมกับความเชื่อที่สืบต่อกันมา เช่นเดียวกับงานศิลปกรรมไทเขินเมืองเชียงตุง ที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี และความเชื่อในพุทธศาสนา

แนวคิดและความเชื่อที่มีผลต่อลวดลายของงานพุทธศิลป์ และศิลปกรรมไทเขินเมืองเชียงตุง

เมืองเชียงตุงมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งไทเขิน ไทใหญ่ ไทลื้อ ลัวะ นับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนาคริสต์ อิสลามปนอยู่บ้าง โดยแต่ละชุมชนก็มีศาสนสถานประจำอยู่อย่างน้อยหมู่บ้านละหนึ่งแห่ง แต่สิ่งหนึ่งที่หลอมรวมทุกศาสนาไว้ด้วยกันคือ **"ผี"** ซึ่งหมายถึง **"เทวดาอารักษ์"** ในรูปวิญญาณที่ประจำอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ รายรอบตัวเมือง เพื่อปกป้องดูแลเมืองและผู้คนจากสิ่งชั่วร้าย ชาวเชียงตุงมักเรียกผีที่ดูแลเมืองนี้ว่า **"ผี"** หรือ **"เสื้อ"** หรือ **"เทวดา"** โดยแนวความคิดเกี่ยวกับผี (Animism) นี้ ถือเป็นศาสนาดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนการยอมรับนับถือศาสนาอื่น

"ผีอารักษ์" หรือ **"ผีเสื้อ"** ในความคิดของชาวเชียงตุงมีระดับความสำคัญและอำนาจต่างกันไป ตามหน้าที่หรือสถานที่ที่ดูแลอยู่ เช่น ผีเสื้อเมือง เป็นเทวาอารักษ์คอยดูแลเมือง ผีเสื้อบ้าน เป็นเทวาอารักษ์คอยดูแลหมู่บ้าน ผีเรือน เป็นเทวาอารักษ์คอยดูแลเรือนและคนที่อาศัยอยู่ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีผีสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีห้วย เป็นต้น จัดว่าเป็นผีที่ดูแลพื้นที่ สถานที่ทั่วไป ส่วนผีในเมืองที่มีอำนาจสูงสุดเป็นผีอารักษ์ของเมืองเชียงตุง ซึ่งสถิตอยู่ที่ **"หอเสื้อเมือง"** อันมีต้นโพธิ์ หรือต้นสะหรีเป็นที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองเชียงตุงบริเวณวัดพระแก้ว ในทุก ๆ ปีจะมีพิธีเลี้ยงผีเสื้อเมืองในเดือน ๘ ของชาวไทเขิน ซึ่งตรงกับเดือนมิถุนายตามปฏิทินสากล ซึ่งแต่ละสถานที่ที่มีผีเมืองสถิตอยู่ก็จะเลี้ยงผีตามช่วงเวลาที่ต่างกันไป เช่น เลี้ยงผีหนองตุง ในเดือน ๓ และผีเจ้าหลวงกาดที่อยู่ตรงข้ามกู่เจ้าฟ้าเชียงตุง เลี้ยงในเดือน ๕ แรม เป็นต้น ลักษณะของการนับถือผีเสื้อเมืองนี้ น่าจะมาจากรากฐานแนวคิดเรื่องขวัญ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลาง ใจกลางของทุกสรรพสิ่ง สังเกตได้จากคนซึ่งเป็นหน่วยย่อยในสังคม จะมีขวัญติดตัวทุกคน ถัดมาคือหมู่บ้านก็ต้องมีขวัญในรูปของใจบ้าน จนกระทั่งถึงเมืองจะมีเสาหลักเมืองหรือเสื้อเป็นขวัญของเมือง

รูปแบบของงานศิลปกรรมที่ได้รับความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวไทเขิน อาจไม่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากนัก เนื่องจากเป็นความเชื่อดั้งเดิมพื้นฐานของสังคมโบราณ ที่พัฒนาความเชื่อเรื่องผีมาจากการนับถือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงไม่ค่อยมีความพิถีพิถันและความลึกซึ้งของความคิดมากเท่ากับความเชื่อด้านศาสนาอันเป็นศาสตร์ของปรัชญา สิ่งที่แสดงออกมามักเป็นวิธีการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามจารีตของสังคม ทั้งนี้งานศิลปกรรมที่พบเป็นเพียงการทำข้าวของเครื่องใช้สำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผี เช่น หอผีเสื้อบ้าน หอผีเสื้อวัด ที่สร้างด้วยการก่ออิฐเป็นแท่นยกสูงจากพื้น การทำขันดอกและน้ำต้นสำหรับใส่ของและน้ำถวายให้ผีในหอผี เป็นต้น

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจของสังคมไทเขิน คือการผนวกกลืนของความเชื่อเรื่องผีและพุทธเข้าด้วยกันจนเป็นหนึ่งเดียว ด้วยพื้นฐานความเชื่อเดิมของผีถูกฝังลึกลงไปในจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็รับเอาพุทธศาสนามายกระดับฐานะของสังคมด้วย ความเชื่อเดิมจึงแปลงหรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับพุทธศาสนาได้อย่างละเมียด ในกรณีนี้ ยกตัวอย่างเช่น การยกระดับผีเสื้อที่คุ้มครองพื้นที่และเคหะสถาน มาเป็นเทวดาตามความเชื่อของพุทธศาสนา ให้มาเป็นอารักษ์คอยดูแลที่ต่าง ๆ ดังเช่นหน้าที่ของผีเสื้อเดิม โดยใช้เหตุผลเชื่อมโยงความเหมือนกันของหน้าที่รวมถึงการเป็นวิญญาณที่มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นเดียวกัน จึงปรับเปลี่ยนผีเสื้อมาเป็นเทวดาโดยสมบูรณ์ ชาวไทเขินจึงให้ฐานะของผีเสื้อเป็นเสมือนเทวดา และเรียกผีเสื้อหรืออารักษ์ว่า "เทวดา" เช่นเดียวกัน ซึ่งความเชื่อนี้ปรากฏให้เห็นด้วยการทำลวดลายเทวดาประดับตามประตูและหน้าต่างของศาสนาสถาน แทนด้วยความหมายของการมีเทวดาคอยดูแลคุ้มครองศาสนสถานให้รอดพ้นจากภัยร้ายต่าง ๆ

นอกจากความเชื่อเรื่องผีที่เป็นแนวความคิดพื้นฐานของชาวเชียงตุงแล้ว ยังนับถือศาสนาเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจอย่างเหนียวแน่น สำหรับพุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติศาสนกิจเป็นประจำทุกวันพระ ทั้งนี้ยังพบว่ารูปแบบสังคมเมืองเชียงตุงยังมีความผูกพันกับสถาบันศาสนามากกว่าสถาบันอื่น เพราะพระจะเป็นผู้นำ ทั้งทางความคิด ความเชื่อ ศูนย์รวมจิตใจ ให้คำปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน และเป็นแกนนำของชุมชนที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ โดยเฉพาะพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ดำรงตำแหน่งสมเด็จอาญาธรรมหรือสังฆราช จะเป็นผู้ที่ชาวเมืองเชียงตุงทุกเชื้อชาติให้การนับถือและเคารพมากที่สุด ซึ่งพื้นฐานของศาสนาพุทธในเชียงตุงได้รับการถ่ายทอดและเผยแพร่จากชาวล้านนา จากการที่กษัตริย์ล้านนาได้ปกครองเมืองเชียงตุง แล้วนำพุทธศาสนาเข้าไป โดยปรากฏหลักฐานว่าล้านนาได้นำพุทธศาสนาเผยแผ่ครั้งแรกในเมืองเชียงตุงสมัยพระเจ้าผายู (พ.ศ.๑๘๗๗–๑๙๑๐) โดยส่งเจ้าเจ็ดพันตูไปปกครองในปี พ.ศ.๑๘๙๓ พร้อมด้วยมหาเถระ ๔ รูป รวมถึงพระไตรปิฎก และไพร่พลจำนวนหนึ่ง แล้วสร้างวัดขึ้นในเชียงตุง ๔ แห่ง เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระเถระทั้ง ๔ รูป คาดว่าเป็นศาสนาพุทธนิกายโบราณ[๑] จนกระทั่งในสมัยพญากือนาถึงสมัยพญาแก้วได้นำพุทธศาสนาจากเชียงใหม่ไปเผยแผ่ที่เชียงตุงและเชียงรุ่งสองสำนักด้วยกัน คือ **"นิกายรามัญวงศ์"** ของพระสุมณะเถระ ที่มีพระอุทุมพรเป็นพระอาจารย์ นิกายนี้พญากือนาอุปถัมภ์ ส่วน **"นิกายสีหล หรือลังกาวงศ์"** เป็นนิกายใหม่ที่พระญาณคัมภีร์ได้ไปศึกษาเล่าเรียนที่เกาะลังกา (ประเทศศรีลังกา) แล้วกลับมาเผยแผ่ยังล้านนา พร้อมตั้งสำนักวัดป่าแดงขึ้น ทั้งสองนิกายมีความขัดแย้งในด้านของความคิด โดยฝ่ายลังกาวงศ์เห็นว่าฝ่ายรามัญวงศ์ปฏิบัติกิจของสงฆ์ผิดไปจากพระบัญญัติสงฆ์ตามที่ตนได้ไปศึกษามา เมื่อทั้งสองนิกายเผยแผ่ศาสนาไปยังเมืองเชียงตุงจึงเกิดขัดแย้งกันในหมู่สงฆ์ชาวเชียงตุงด้วย โดยนิกายรามัญวงศ์ได้สร้าง **"วัดยางกวง หรือยางควง"** เป็นสาขาของ

วัดสวนดอกเชียงใหม่ในสมัยพญากือนา ส่วนนิกายสีหล ก็ได้สร้าง **"วัดป่าแดงเชียงตุง"** ขึ้นเป็นสาขาของวัดป่าแดงเชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช

ในอดีตการยอมรับนับถือพุทธศาสนา ถือเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมของตนเอง จากการเป็นสังคมบรรพกาลที่นับถือผี ซึ่งมีภาพลักษณ์เป็นสังคมป่าเถื่อนไม่มีความรู้หรือวิทยาการอันทันสมัย แต่พุทธศาสนาถือเป็นศาสตร์ที่มีศิลปวิทยาการที่ล้ำสมัย ไม่เพียงแต่ความรู้ด้านปรัชญาการใช้ชีวิต ยังมีศาสตร์อื่น ๆ ที่มาพร้อมกับพระธรรมคัมภีร์ด้วย เช่น การแพทย์และยารักษาโรค ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โหราศาสตร์และการคำนวณตัวเลข ภาษาศาสตร์ การเมืองการปกครอง ฯลฯ ความรู้เหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่าอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองในแถบนี้ ต่างก็นับถือพุทธศาสนาด้วยกันทั้งสิ้น เช่น พุกาม เชียงแสน หริภุญชัย เป็นต้น การยอมรับนับถือพุทธศาสนาของคนไทเขิน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอาณาจักรที่มีความรุ่งเรือง

โลกทัศน์ทางพุทธศาสนาที่แฝงลึกและสื่อถึงภาพรวมของแนวคิดได้อย่างครอบคลุมคือ **"คติจักรวาล"** เป็นองค์ความรู้หนึ่งของพุทธศาสนาที่อธิบายการเกิดขึ้นหรือการมีอยู่ของภพภูมิทั้งหมด ประกอบด้วยโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกนรก ซึ่งจักรวาลในความหมายของพุทธศาสนานี้จะแตกต่างไปจากจักรวาลในแบบวิทยาศาสตร์ในแง่ของศาสตร์และระบบการคิด จักรวาลแบบวิทยาศาสตร์คือ การอธิบายการเกิดและการสลายตัวของดวงดาวในเอกภพ การกำเนิดของเอกภพที่มาจากสสาร ธาตุ หรือพลังงานในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถพิสูจน์แล้วมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ แต่จักรวาลในความหมายของพุทธศาสนากลับเป็นความรู้แบบนามธรรมที่ใช้ระบบสัญลักษณ์มาตีความ ถือได้ว่าคติความเชื่อนี้เป็นอภิปรัชญาหรือปรัชญาขั้นสูงสุดที่อธิบายการเกิดขึ้น การมีอยู่ของชีวิต โลก และจักรวาล ว่าด้วยการจัดระเบียบของความไร้ระเบียบ เพื่อสร้างพื้นที่ว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยใช้จินตนาการในการรับรู้

พุทธศาสนาได้อธิบายลักษณะของจักรวาลที่เราอยู่นี้ว่ามีสัณฐานเป็นทรงกลม หนึ่งวงกลมจะเท่ากับหนึ่งจักรวาล แต่ละจักรวาลจะวางเรียงต่อ ๆ กันเป็นจำนวนมหาศาล (อนันตจักรวาล) ในหนึ่งจักรวาลนั้นก็จะมีศูนย์กลางของจักรวาล คือ เขาพระสุเมรุ วางอยู่บนก้อนหินสามเส้า (เขาตรีกูฏ) ยอดเขาพระสุเมรุคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือเมืองไตรตรึงส์ เป็นที่อยู่ของพระอินทร์และเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี เชิงเขาพระสุเมรุเป็นบริเวณของป่าหิมพานต์ รอบ ๆ เขาพระสุเมรุเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง ๗ รายล้อมอยู่ แล้วคั่นด้วยสีทันดรมหาสมุทร ภูมิของมนุษย์อยู่บนชั้นกลาง มีที่อยู่อาศัยบนแผ่นดินของทวีปทั้ง ๔ แห่ง ส่วนภูมิสวรรค์อยู่สูงขึ้นไป ไล่ระดับตามสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ถึง ๑๖ ชั้น ก่อนที่จะเป็นชั้นพรหมและชั้นนิพพาน ที่หลุดพ้นออกจากการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว และสุดท้ายคือภูมินรก เป็นชั้นที่อยู่ต่ำลงมาจากภูมิมนุษย์ โดยทั้งสามภูมิ

ที่กล่าวมานี้ คือที่มาของ **"ไตรภูมิ"** หนึ่งในคัมภีร์ของพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์รู้จักการบำเพ็ญบุญบารมีและเกรงกลัวต่อการทำบาป

แนวคิดทางพุทธศาสนานี้เอง ที่ส่งผลต่อรูปแบบงานศิลปกรรมของเมืองเชียงตุง โดยพบว่ามีทั้งงานจิตรกรรม งานประติมากรรม โดยงานประติมากรรม มีทั้งแบบรูปปั้นสามมิติ รูปปั้นนูนต่ำและนูนสูง ซึ่งใช้วัสดุ ๒ ชนิดในการปั้น คือ ปูนปั้น และการปั้นรักกระแหนะ ใช้ประดับตกแต่ง เสาหน้าบันวิหาร ฐานพระพุทธรูปในวิหาร และเจดีย์ เป็นต้น การทำลวดลายปูนปั้นเป็นเทคนิคที่ไม่นิยมมากนักเมื่อเทียบกับการปั้นรัก ซึ่งงานรักของเมืองเชียงตุงมีฝีมือละเอียดและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยการปั้นรักเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วเรียงบนพื้นผิวของงานจนเกิดเป็นลวดลาย เทคนิคนี้ยังพบในการทำเครื่องเขินแบบเชียงตุงอีกด้วย

เทคนิคการปั้นรักแล้วปิดทองของชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

ส่วนงานจิตรกรรม เน้นการทำลายคำ[๑] มากกว่าการทำจิตรกรรมเขียนสี[๒] ซึ่งกลุ่มไทเขินและลื้อจะมีเทคนิควิธีในการทำลวดลายได้อย่างละเอียดสวยงาม โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในกลุ่มลัวะ เช่น วัดบ้านแก๋น สามต๊าว วัดหนองหลวง เมืองลา วัดบ้านแง็ด และวัดบ้านแสน ที่นิยมประดับประดาภายในวิหารด้วยลายคำอย่างวิจิตร ทั้งนี้เกิดจากศรัทธาและภูมิปัญญาของช่างในการคิดต่อลายให้มีความสอดคล้องกัน ลวดลายที่ทำเป็นลายมงคล เช่น ลายสัตว์หิมพานต์ ลายพรรณพฤกษา และลายประแจจีน เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการเขียน หรือสลักขึ้นตามจินตนาการของช่าง เพื่อประดับอาคารศาสนสถาน และเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีอิทธิพลมาจากศาสนาและคติความเชื่อผสมผสานกับจินตนาการ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ซึ่งลวดลายดังกล่าวถือเป็นลายมงคลที่นิยมใช้กันทั่วไปในงานพุทธศาสนาของกลุ่มวัฒนธรรมไท เพื่อให้การอธิบายรูปแบบของลวดลายที่ชาวไทเขิน เมืองเชียงตุงนิยมใช้ จึงแบ่งเป็นกลุ่มลายต่าง ๆ ดังนี้

๑. กลุ่มลวดลายภาพเล่าเรื่อง

ในเมืองเชียงตุงนิยมใช้เทคนิคฉลุลาย สร้างจิตรกรรมลายคำบนพื้นสีแดงประดับทั่วทั้งในวิหาร ถือได้ว่าเป็นเทคนิคที่ชาวเชียงตุงถนัดเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการผูกลายให้เป็นรูปต่าง ๆ สอดประสานกันอย่างลงตัว ทั้งนี้ยังมีการทำจิตรกรรมลายคำเป็นภาพเล่าเรื่อง เช่น พุทธประวัติ ชาดกนอกนิบาต มงคลชีวิต ๓๒ ประการ ฯลฯ พร้อมกับเขียนตัวอักษรไทเขินประกอบภาพเพื่อให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยเลือกออกแบบภาพตามเหตุการณ์ที่สำคัญของเรื่องนั้น ๆ ดังที่พบในวิหารวัดอินทร์ และวิหารวัดป่าแดง ที่ทำจิตรกรรมลายคำบริเวณผนังประตูทางเข้าเป็นเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งวัดทั้งสองแห่งนี้มีชุดลายภาพที่เหมือนกัน อาจเป็นไปได้ว่าช่างฝีมือคนเดียวกันเป็นผู้ทำลวดลายนี้ขึ้น หรือช่างได้สร้างแบบลายเรื่องพุทธประวัติมาชุดหนึ่ง แล้วนำไปใช้ต่อได้หลาย ๆ ครั้ง

---

[๑] จิตรกรรมลายคำ คือ การฉลุลายบนกระดาษสา แล้วปิดทองตามลายที่ฉลุลงบนพื้นสีแดงชาด.

[๒] จิตรกรรมเขียนสี หรือเรียกว่า “น้ำแต้ม” เป็นเทคนิควาดภาพด้วยการระบายสีฝุ่น.

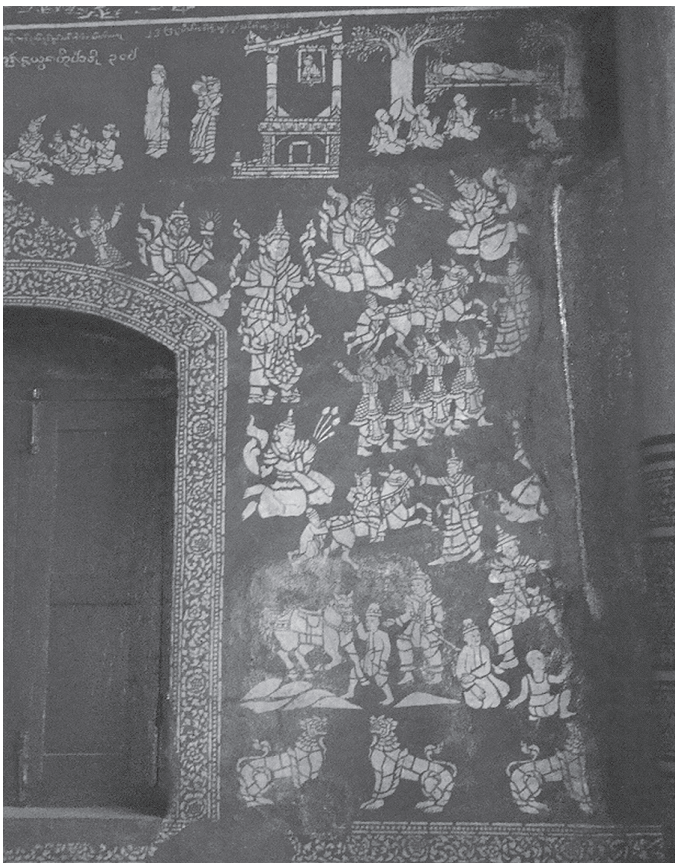

ลายคำเล่าเรื่องราวพุทธประวัติ บนผนังวิหารวัดป่าแดง
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

นอกจากเรื่องพุทธประวัติแล้ว ยังมีภาพจิตรกรรมลายคำชาดกนอกนิบาตจำนวน ๓๘ เรื่อง พร้อมเขียนตัวอักษรมงคล ๓๘ ประการ บนผนังวิหารทั้งสี่ด้านของวัดพระแก้ว ซึ่งตัวภาพหนึ่งชุดจะแสดงเหตุการณ์สำคัญของเนื้อเรื่องในชาดกนอกนิบาตหนึ่งเรื่อง โดยใช้เทคนิคฉลุลายคำแทนการเขียนภาพด้วยสี ซึ่งเป็นการสอนพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติตนอยู่ในความดีผ่านภาพจิตรกรรมและยังแสดงถึงความเชื่อของชาวเชียงตุงที่แฝงอยู่อีกด้วย

๒. กลุ่มลวดลายที่มีความหมายนามธรรม

ลวดลายที่ใช้ในศาสนสถานของพุทธศาสนา เป็นลวดลายที่มีความหมาย สื่อให้เห็นถึงความงาม ความรุ่งเรือง และความสมบูรณ์ บางครั้งอาจพบลวดลายที่มีปริศนาธรรมแฝงอยู่ ซึ่งมักสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวและความเชื่อที่ช่างพยายามอธิบายออกมาผ่านลวดลายหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังเช่น ลายอดีตพุทธ และลายหม้อปูรณะฆฏะ

ลายอดีตพุทธ คือภาพพระพุทธเจ้าในอดีตกาลที่จุติลงมาบนโลกแล้ว มักเป็นภาพพระพุทธเจ้าในอิริยาบถต่างๆ ได้แก่ ประทับนั่งสมาธิ ประทับยืน ทำซ้ำๆ เหมือนกันตามจำนวนของอดีตพุทธ นิยมทำตามจำนวน ๔ องค์ หรือ ๕ องค์ หรือ ๒๗ องค์ หรือ ๒๘ องค์ ซึ่งจำนวน ๕ องค์ คือชุดของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่อยู่ในภัทรกัลปป์ แต่หากเป็นจำนวน ๔ องค์ จะหมายถึงอดีตพุทธในภัทรกัลปป์ที่จุติบนโลกแล้ว เหลือเพียงพระศรีอาริยเมตไตรที่เป็นอนาคตพุทธเท่านั้น ส่วนชุด ๒๘ องค์ คือจำนวนอดีตพุทธทั้งหมดตั้งแต่จักรวาลนี้เกิดขึ้น หากเป็นอดีตพุทธ ๒๗ องค์ จะเป็นการนับอดีตพุทธตั้งแต่องค์ที่สองเป็นต้นมา เป็นการสื่อให้เห็นถึงการระลึก และสำนึกในพระเมตตา คุณงามความดี บารมีของพระพุทธเจ้าทุกองค์

ลายหม้อปูรณะฆฏะ มีลักษณะเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ อยู่ในหม้อน้ำ ซึ่งเป็นลายมงคลที่หมายถึงหม้อแห่งความอุดมสมบูรณ์ โดยน้ำที่อยู่ในหม้อจะหล่อเลี้ยงใบไม้และดอกไม้ให้ผลิบาน และอาจหมายถึงความเจริญงอกงามของพุทธศาสนาอีกด้วย รูปแบบของลายหม้อปูรณะฆฏะนี้มีความเป็นสมมาตรทั้งสองข้างเสมอ ทั้งนี้จะพบเห็นการใช้หม้อดอกในวัฒนธรรมของชาวเชียงตุงที่นิยมกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปด้วยการนำดอกไม้ และใบไม้ ไปใส่ไว้ในแจกันขนาดใหญ่คล้ายหม้อน้ำ ซึ่งมีลักษณะการใช้งานเหมือนลายหม้อปูรณะฆฏะ

ลายหม้อปูรณะฆฏะ และการใส่ดอกไม้ ใบไม้ ในหม้อน้ำดอก
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

๓. กลุ่มลวดลายตามความเชื่อคติจักรวาล

ในงานพุทธศิลป์และศิลปกรรม คติจักรวาลมีอิทธิพลต่อรูปแบบของการสร้างงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่แฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยทั่วไปแล้วมักพบในงานสถาปัตยกรรมที่มีการวางผังอาคารต่าง ๆ สัมพันธ์กับตำแหน่งของจักรวาล รวมถึงงานศิลปกรรมที่ใช้รูปทรงและลวดลายบางอย่างที่สื่อถึงจักรวาล คือ

๓.๑ ภาพพระอาทิตย์ และพระจันทร์ หรือใช้สัญลักษณ์นกยูงและกระต่าย ภาพดังกล่าวหมายถึงวันและเดือนที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป ซึ่งเป็นธรรมดาของจักรวาลที่มีเวลาเป็นตัวกำหนด โดยทั้งพระอาทิตย์และนกยูงต่างมีความหมายถึงแสงสว่างหรือกลางวัน และพระจันทร์กับกระต่ายหมายถึงกลางคืน แต่การใช้สัญลักษณ์นี้จะต้องใช้ควบคู่กันทั้งสองสิ่ง จะเลือกใช้พระอาทิตย์–พระจันทร์ หรือนกยูง–กระต่าย หรือจะใช้ทั้งพระอาทิตย์กับนกยูง–พระจันทร์กับกระต่ายก็ได้ แต่จะต้องใช้คู่กันเท่านั้นจึงจะหมายถึงจักรวาล

สัญลักษณ์นี้มักพบบริเวณด้านหลังของพระประธาน โดยวางพระอาทิตย์ไว้ทางขวามือ และพระจันทร์อยู่ทางซ้ายมือของพระประธานเสมอ จากภาพสัญลักษณ์นี้มีความหมายเชิงนัยยะซ่อนอยู่ในด้านความเชื่อเรื่องพลังของคู่ตรงข้าม ทั้งสองสิ่งนี้เชื่อมโยงกัน หากขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปสิ่งนั้นก็จะไม่สมบูรณ์ และไม่มีความหมาย เพราะสิ่งหนึ่งจะคงอยู่ได้ เนื่องจากมีอีกสิ่งหนึ่งที่อยู่ตรงข้ามมาเปรียบเทียบด้วยเสมอ ดังเช่นว่าเวลากลางวันจะต้องสว่าง และในเวลากลางคืนจะแตกต่างออกไปด้วยความมืด ในคติจักรวาลได้ระบุตำแหน่งของพระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่เหนือแผ่นดิน หมุนเปลี่ยนเวียนวนไป เพื่อกำหนดวันเวลาของจักรวาล ช่างศิลปกรรมจึงนำภาพพระอาทิตย์และพระจันทร์อันเป็นสัญลักษณ์หนึ่งมากำหนดความเป็นจักรวาล

ลายนกยูง และกระต่าย
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

๓.๒ ภาพวิมานเทวดา เทวดา ภาพดังกล่าวนี้อาจไม่ได้มีความหมายโดยตรงว่าเป็นจักรวาล แต่ในทางอ้อมสัญลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคติจักรวาลที่มีผลต่องานศิลปกรรมและการยอมรับนับถือในพุทธศาสนา เพราะวิมานเทวดา และเทวดาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลทั้งสิ้น โดยลวดลายดังกล่าวจะใช้ประดับตกแต่งบนส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม และงานพุทธศิลป์ จนบางครั้งลวดลายนั้นกลายเป็นลายมงคลที่นิยมใช้กันมาก

การใช้ลวดลายเทวดาประดับอาคารศาสนสถาน มาจากแนวคิดเรื่องเทวดาของกลุ่มคนไท แต่เดิมมาความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาหรือผีเสื้อที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือผู้ดูแลรักษาคน สถานที่ และเมือง ซึ่งอยู่ในรูปวิญญาณที่อาศัยปะปนกับคนทั่วไปทุกที่ทุกแห่ง เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาพร้อมกับแนวคิดจักรวาลคติ จึงทำให้เทวดาในพุทธศาสนาที่เป็นเทพอยู่บนสวรรค์ ถูกนำมาร้อยเรียงเข้ากันกับเทวดาหรือผีเสื้อในความเชื่อเดิม แล้วสร้างบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบเพิ่มเติมขึ้นมา คือการดูแลรักษาวัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธด้วย ดังนั้นจึงพบรูปเทวดา และวิมานเทวดาอยู่ทั่วไปในงานพุทธศิลป์ โดยรูปแบบของเทวดานิยมทำให้มีอากัปกิริยาที่แสดงถึงความยินดี หรือเฉลิมฉลองให้แก่พระพุทธเจ้าในโอกาสต่าง ๆ อาทิ ประสูติ ตรัสรู้ เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต ฯลฯ อันเป็นสัญลักษณ์ของความปีติสุขและต้อนรับพระพุทธเจ้าด้วยการฟ้อนรำ และบรรเลงดนตรี เป็นต้น อีกทั้งภาพเทวดาประนมมือ หรือเทพพนม เป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและศาสนา ทั้งยังหมายถึงการปาวารณาตนของเทวดาเพื่อดูแลพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป

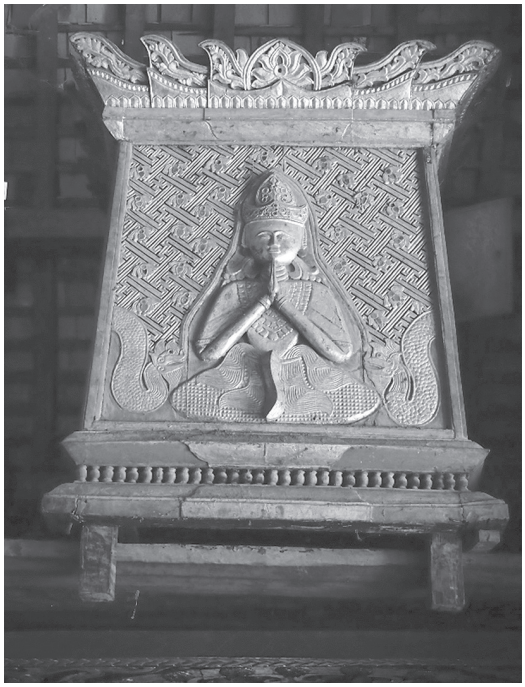

ลายเทวดา ประดับหีบธรรม
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

๓.๓ ภาพสัตว์หิมพานต์ งานศิลปกรรมของเมืองเชียงตุงนิยมใช้ลาย **นาค นาคเกี้ยว หงส์ หงส์ไป่คอ มอม กินรี กินนร นกหัสดิลิงค์ สิงห์ และลวง** มักใช้ประดับตามอาคารต่าง ๆ แทนความหมายของป่าหิมพานต์ อันเป็นสถานที่พิเศษนอกเหนือไปจากพื้นที่โลกที่คนอาศัยอยู่ แสดงถึงความแตกต่างของสถานภาพระหว่างวัดกับบ้านเรือนของคน อันเป็นนัยยะหนึ่งที่บอกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของวัด อีกทั้งป่าหิมพานต์ยังเป็นเสมือนประตูข้ามไปสู่โลกสวรรค์ เพราะก่อนที่จะถึงสวรรค์จะต้องเดินทางผ่านป่าหิมพานต์ก่อน การใช้รูปสัตว์หิมพานต์ประดับตามส่วนประกอบของวิหารจึงให้ความหมายว่า การเข้าวัดปฏิบัติธรรมแล้วจิตใจจะสงบนิ่ง ผ่องใส เปรียบได้กับการเดินทางข้ามป่าหิมพานต์ไปยังสรวงสวรรค์

ลวดลายที่ชาวไทเขินและกลุ่มชาวลัวะในเมืองเชียงตุงนิยมใช้มากที่สุดคือ **ลายนาคและหงส์** เพราะนาคเป็นเจ้าแห่งน้ำ มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และเป็นผู้ที่ปกป้องค้ำชูพุทธศาสนา มีทั้งการใช้นาคเพียงตัวเดียวและการนำนาคมาเกี้ยวกัน เรียกว่า **"ลายนาคเกี้ยว"** เป็นการรัดพันก่อให้เกิดพลังในการพิทักษ์รักษาศาสนสถาน หรืออาจหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดจากการสืบพันธุ์ สืบเชื้อสายของนาค ซึ่งลายนาคเกี้ยวนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับการเกี้ยวพาราสีของงูตัวผู้และตัวเมียที่พันรอบตัวกันเป็นเกลียว ลักษณะธรรมชาติของงูอาจเป็นแรงบันดาลใจให้ช่างเกิดจินตนาการในการผูกลวดลายให้สอดคล้องกัน ส่วนลายหงส์ก็นิยมใช้แบบตัวเดียวและทำแบบกระหวัดคอกันสองตัว เรียกว่า **"ลายหงส์ไป่คอ"** อาจเป็นไปได้ว่าช่างพบเห็นหงส์ตัวผู้และตัวเมียแสดงกิริยาพันคอกันขณะเกี้ยวพาราสี

ทั้งนี้ในด้านของการออกแบบก็มีความสำคัญด้วย โดยนิยมใช้สัณฐานของลวดลายที่มีรูปทรงคล้ายคลึงกับพื้นที่ที่จะประดับตกแต่ง เช่น การใช้ลายนาคเกี้ยวมาประดับกรอบซุ้มประตู และใช้ลายหงส์ไป่คอ มาประดับในซุ้มต่าง ๆ ทั้งนี้พบว่ามีการสร้างลายนาคเกี้ยวจำนวนหลายตัวเกี่ยวกระหวัดกันเป็นกลุ่มก้อน ประดับเพดานวิหารด้วย

ลายนาคเกี้ยว ประดับเพดานวิหารวัดบ้านแสน
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

พญาลวง
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

ลายมอม
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

พญาลวง หรือมังกรในความเชื่อของชาวจีน เพี้ยนมาจากคำว่า “เล้ง” หรือ “หลง” ที่แปลว่า มังกร เป็นเทพที่บันดาลฝนเช่นเดียวกับนาค รูปลักษณ์หลายอย่างของพญาลวงมีลักษณะเหมือนมังกรจีน เช่น เขาเหมือนกวาง หัวคล้ายหัววัว ลำตัวเป็นงู (นาค) เกล็ดเป็นปลา และมีเท้าดั่งเท้าเหยี่ยว ลายพญาลวงนิยมใช้มากในกลุ่มชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มไทที่ใกล้ชิดกับชาวจีนมากที่สุด อาจจะได้รับอิทธิพลของลายพญาลวงมาจากลายมังกรของจีน ส่วนในเชียงตุงพบลายพญาลวงตกแต่งตามอาคาร และงานพุทธศิลป์ หากเป็นลวดลายมังกรและกิเลนแบบจีนโดยแท้ เห็นได้ชัดเจนบริเวณแท่นแก้วด้านข้างของวัดอินทร์ ซึ่งเป็นงานปูนปั้นประดับแก้วจีน ตัวภาพเป็นรูปแบบศิลปะของจีนอย่างชัดเจน เพราะมีฝีมือช่างคล้ายกับของจีนและมีลวดลายจีนประกอบอยู่ เช่น ลายเมฆจีน และลายริ้วผ้าแบบจีน เป็นต้น

มอม มีลักษณะเฉพาะ รูปครึ่งลิงครึ่งเสือ ตัวเล็ก มีแขนยาว ตัวดำ คล้ายสุนัขพันธุ์ปักกิ่ง รูปร่างคล้ายแมวผสมสิงโต มอมเป็นสัตว์ที่นิยมใช้ในกลุ่มไทลื้อ ไทเขิน และล้านนา สังเกตได้ว่าจะพบภาพมอมประดับอยู่ตามหน้าวิหาร และภายในวิหารเป็นอย่างมาก

สิงห์ เป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจและความกล้าหาญ ชาวเชียงตุงมีความเชื่อว่า สิงห์สอดคล้องกับสัตว์ประจำราศีเกิด ทั้งนี้ยังมี **นรสิงห์** เป็นสัตว์ที่มีลำตัวเป็นสิงห์แต่มีใบหน้ารูปคน เกี่ยวข้องกับตำนานพม่า จึงเป็นแบบอย่างของคติความเชื่อพม่าที่ส่งผลต่อลวดลายประดับ ทั้งนี้พบว่างานศิลปกรรมของไทใหญ่ ในเมืองเชียงตุงได้รับอิทธิพลการประดับตกแต่งด้วยลายนรสิงห์เป็นอย่างมาก เช่น ปูนปั้นนรสิงห์ที่อยู่รอบองค์เจดีย์พม่า–ไทใหญ่ทั้งสี่ด้าน เพื่อเป็นผู้ดูแลรักษาเจดีย์และศาสนสถาน

ลายสิงห์
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

นกหัสดีลิงค์ เป็นสัตว์ที่เกิดจากการผสมของสัตว์ชนิดต่าง ๆ โดยหัวเป็นงวงช้างยื่นออกมา มีปีกเป็นนก ตัวใหญ่โตและมีพลังมหาศาล ในไตรภูมิกล่าวว่า นกหัสดีลิงค์มีหน้าที่นำศพไปทิ้งที่ขอบจักรวาล

กินรี เป็นสัตว์ที่งดงาม ชอบร้องรำ โดยกินรีเป็นตัวเมีย และ กินรเป็นตัวผู้ มีลักษณะครึ่งคนครึ่งนก อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ แถบเชิงเขาไกรลาส

ลายนกหัสดิลิงค์
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

๔. กลุ่มลวดลายสัตว์ตามความเชื่อท้องถิ่น

วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทเขินเชียงตุงที่ถือว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของตนคือความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าชาติรอด ๑๖ ชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เคยเกิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ ๑๖ ชนิด[๓] ที่ไม่ได้ถูกฆ่าตายและไม่ได้ตายโหง หรือตายด้วยอุบัติเหตุใด ๆ แต่ละชนิดก็มีจำนวนครั้งต่างกัน ดังนี้

[๓] ศึกษาจากภาพจิตรกรรมลายคำประดับฝาผนังด้านหน้าทางเข้าวิหารวัดจอมคำ อ่านอักษรไทเขิน โดยเจ้าอาวาสวัดจอมคำ เมืองเชียงตุง.

๑. เกิดเป็นม้า	จำนวน ๑ ชาติ	ที่เมืองกตะศิลา
๒. เกิดเป็นนกยูง	จำนวน ๒ ชาติ	ที่เมืองกลิงคราช
๓. เกิดเป็นนกแก้ว	จำนวน ๓ ชาติ	ที่เมืองราชคฤห์
๔. เกิดเป็นกินรี	จำนวน ๔ ชาติ	ที่เมืองปาวระ
๕. เกิดเป็นนกการปิ๊ก	จำนวน ๕ ชาติ	ที่เมืองเวสาลี
๖. เกิดเป็นนกก๋อแก๋ (นกพิราบ)	จำนวน ๖ ชาติ	ที่เมืองพาราณสี
๗. เกิดเป็นนกเอี้ยง	จำนวน ๗ ชาติ	ที่เมืองปทุมา
๘. เกิดเป็นควาย	จำนวน ๘ ชาติ	ที่เมืองสาวัตถี
๙. เกิดเป็นหงส์	จำนวน ๙ ชาติ	ที่เมืองจามปานคร
๑๐. เกิดเป็นวอก (ลิง)	จำนวน ๑๐ ชาติ	ที่เมืองมิถิลา
๑๑. เกิดเป็นช้าง	จำนวน ๑๑ ชาติ	ที่เมืองสังกัสสะ
๑๒. เกิดเป็นไก่	จำนวน ๑๒ ชาติ	ที่เมืองโกสัมภี
๑๓. เกิดเป็นหมู	จำนวน ๑๓ ชาติ	ที่เมืองโกลิยะ
๑๔. เกิดเป็นวัว	จำนวน ๑๔ ชาติ	ที่เมืองเจตุตระ
๑๕. เกิดเป็นจามรี	จำนวน ๑๕ ชาติ	ที่เมืองปาฏลีบุตร
๑๖. เกิดเป็นนกเขียน (นกกระเรียน)	จำนวน ๑๖ ชาติ	ที่เมืองกบิลพัสดุ์

จากความเชื่อนี้เกี่ยวกับ ๑๖ ชาติรอดนี้ ทำให้พุทธศาสนิกชนนิยมทำตุงพระเจ้า ๑๖ ชาติ ซึ่งเรียกว่า **"ตุงจ้าด"** (ตุงชาติ) ประกอบไปด้วยตุงพระเจ้า ๑๖ ชาติ ที่ปั๊มรูปสัตว์ทั้ง ๑๖ ชนิด ตามจำนวนลงบนกระดาษผืนยาว และตุงอดีตพุทธที่ทำเป็นภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์ซ้ำกัน และตุงอีกประเภทคือตุงช้างร้อยม้าร้อย เป็นตุงที่ทำขึ้นตามความเชื่อเกี่ยวกับเทศน์มหาชาติ ซึ่งกล่าวถึงการถวายสัตว์และข้าราชบริพารให้กับพระเวสสันดร ทั้งนี้จะมีความหมายเหมือนกับช่อพันที่เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมการตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ

ตุงจ้าด
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

ทั้งนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับจากพม่าที่ส่งผ่านมายังไทเขินคือ การนับนามตามวันทั้ง ๘ ซึ่งรวมไปถึงการกำหนดทิศด้วย โดยกำหนดดังนี้

๑. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	วันอาทิตย์	นามครุฑ
๒. ทิศตะวันออก	วันจันทร์	นามเสือ
๓. ทิศตะวันออกเฉียงใต้	วันอังคาร	นามสิงห์
๔. ทิศใต้	วันพุธกลางวัน	นามช้างพลาย
๕. ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	วันพุธกลางคืน	นามช้างพัง
๖. ทิศตะวันตก	วันพฤหัสบดี	นามหนู
๗. ทิศเหนือ	วันศุกร์	นามหนู (แมว)?
๘. ทิศตะวันตกเฉียงใต้	วันเสาร์	นามนาค

การนับถือสัตว์ตามวันเกิดปรากฏอยู่ตามรอบฐานเจดีย์ ด้วยการปั้นรูปสัตว์ทั้งแปดตัวนี้ประจำทิศของตนเอง ดังเช่น เจดีย์ที่วัดอินทร์ และรอบฐานพระเจ้าซี้นิ้ว

๕. กลุ่มลวดลายตกแต่ง

ลวดลายตกแต่ง เป็นลวดลายที่ช่างได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่พบเห็น แล้วนำมาออกแบบให้เข้ากับการใช้งาน ส่วนใหญ่เป็นลวดลายธรรมชาติที่มีความสวยงาม เช่น ดอกไม้ เครือเถา เมฆ ฯลฯ ลวดลายดังกล่าวถือเป็นสิ่งเติมเต็มให้งานศิลปกรรมและงานพุทธศิลป์มีความสมบูรณ์ขึ้น ด้วยการใช้เป็นส่วนประกอบของลายหลัก ทำให้ไม่เกิดพื้นที่ว่างเกินไป และเกิดจังหวะของลวดลายอย่างลงตัว

๕.๑ ลายพืชพันธุ์ไม้ หรือพรรณพฤกษา หรือพันธุ์พฤกษา เป็นลวดลายพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ซึ่งบางชนิดไม่สามารถระบุชื่อได้ จึงเรียกรวม ๆ ว่าลาย**พรรณพฤกษา** ในเมืองเชียงตุงต่างนิยมใช้ลายนี้ประดับตกแต่งตามส่วนประกอบของอาคารวิหารและโบสถ์ เช่น เสาขื่อ คาน ฯลฯ มีทั้งแบบเป็นลายชุด และเป็นแบบดอกไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ โดยลายที่เหมือนเส้นสายเครือเถา เรียกว่า **“ลายเครือเถา”** เป็นลายที่นำใบไม้ ดอกไม้มาผสมผสานผูกลาย แล้ววางเรียงต่อกันหรือเกี่ยวพันกันอย่างสลับซับซ้อน

ลายเครือเถา
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

ส่วนลายดอกไม้ที่มีลักษณะเฉพาะ และสามารถระบุชนิดตามลักษณะของดอกไม้ที่มีอยู่จริงในธรรมชาติ คือ **"ดอกก๋ากอก"** เป็นลวดลายรูปดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยม ทำเป็นกลีบดอกมีลวดลายต่างกันไป สันนิษฐานว่าดอกก๋ากอกนี้อาจหมายถึง **"ดอกก้ำก่อ"** ตามคำเรียกของดอกบุนนาคที่ชาวเชียงตุงเรียกกัน ซึ่งลักษณะของดอกก้ำก่อกับลายดอกก๋ากอกก็มีความคล้ายคลึงกัน และยังสอดคล้องกับความเชื่อของชาวเชียงตุงที่ถือว่าดอกก้ำก่อเป็นพันธุ์ไม้มงคลที่ใช้ในพุทธศาสนาด้วย ชาวเชียงตุงจึงนิยมนำใบก้ำก่อไปใส่ในหม้อดอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

"ดอกบัว หรือโบตั๋น" เป็นดอกไม้มงคลที่มีลักษณะกลีบคล้ายดอกบัว รูปแบบของดอกชนิดนี้มีความคล้ายคลึงกับดอกบัวและดอกโบตั๋นผสมกัน โดยมีลักษณะของดอกที่บานแล้วเป็นกลีบดอกซ้อนกันหลายชั้น ส่วนดอกที่ตูมอยู่มีลักษณะคล้ายกับดอกบัวตูม อาจเป็นไปได้ว่าเกิดการผสมผสานของดอกบัวที่เป็นไม้พื้นถิ่นกับดอกโบตั๋นที่เป็นดอกไม้มงคลของจีน จนเป็นรูปแบบของดอกบัวหรือโบตั๋นที่พบในงานพุทธศิลป์ของกลุ่มไท โดยเฉพาะไทลื้อ ไทยวน และไทเขิน ซึ่งบางครั้งช่างก็จะเรียกดอกไม้ชนิดนี้ว่า "ดอกบัวตั๋น"

ลายดอกบัวตั้น
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

๕.๒ ลายประดิษฐ์ เป็นการคิดค้นลวดลายขึ้นโดยการผสมผสานของลวดลายเดิม หรือคิดลายขึ้นใหม่เพื่อใช้ประดับตามพื้นที่ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม อาทิ **"ลายหางวัน"** เป็นลวดลายต้นแบบ หรือเป็นโครงของลายอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลายกระหนกของภาคกลาง แต่มีลักษณะโค้ง กลมมน มากกว่าลายกระหนก ลายหางวันเป็นรูปแบบเฉพาะที่นิยมใช้ในเชียงตุงอีกด้วย นอกจากจะเป็นโครงลายต้นแบบแล้ว ยังใช้ในงานสถาปัตยกรรม เช่น ป้านลมหางวันหรือ หางหงส์ที่มีลักษณะเป็นหางวัน เป็นต้น

"ลายบ่าง" เป็นลวดลายที่ใช้ประดับตามมุมของศาสนสถาน และงานพุทธศิลป์ต่าง ๆ โดยมีรูปแบบมาจากค้างคาว หรือบ่าง ที่เป็นสัตว์เมื่อกางปีกออกจะมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม และชอบอาศัยอยู่ตามซอกมุม บางแห่งก็ทำเป็นรูปผีเสื้อประดับมุม

"ลายประแจจีน หรือขะแจ๋จี๋น หรือไข๋แจ๋จี๋น" เป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากจีน มักทำเป็นชายชุดต่อเนื่องกันเป็นผืน การวางแบบลายประแจจีนมักมีความสัมพันธ์กับลายสวัสดิกะเสมอ ซึ่งในวัฒนธรรมของอินเดียเชื่อว่าลายสวัสดิกะเป็นลายมงคล แสดงถึงการหมุนวนหรืออีกนัยยะหนึ่งคือการพัฒนาสู่ความรุ่งโรจน์ โดยลายสวัสดิกะเป็นลายโบราณที่ใช้ในชาวอารยัน ผู้เป็นบรรพบุรุษกลุ่มหนึ่งของคนอินเดีย

ลายประแจจีน
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

“ลายเมฆ” เป็นลายที่มีลักษณะเหมือนเมฆ คาดว่าน่าจะรับมาจากจีนที่นิยมใช้ลายเมฆประดับตกแต่ง หลักฐานที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ ลวดลายเมฆบนเครื่องถ้วยจีน บางครั้งก็พบการใช้ “ลายเชือกจีน” หนึ่งในลายมงคลของจีน ที่ชาวเชียงตุงนำมาประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์

นอกจากลวดลายที่กล่าวมาแล้วยังพบลายที่ใช้ประดับตามมุมของโครงสร้างวิหาร เช่น บริเวณมุมของขื่อ และประดับเป็นลายเชิงเสา เป็นต้น ซึ่งลวดลายนี้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าชื่ออะไร โดยลักษณะรูปร่างของลายเหมือนใบโพธิ์ ภายในกรอบจะนำลวดลายต่าง ๆ มาประดับ

ลายที่มีลักษณะคล้ายใบโพธิ์
ที่มา : ฐาปนี เครือระยา

จากการศึกษาลวดลายของชาวไทเขิน เชียงตุง และกลุ่มวัฒนธรรมร่วมที่ใกล้ชิดกับชาวไทเขิน คือ ลัวะ และไทลื้อ พบว่าทั้งสามกลุ่มนี้มีการใช้ลวดลายคล้ายคลึงกัน เพราะมีพื้นฐานของการนับถือพุทธศานาและความเชื่อเดียวกัน แต่ก็ยังพบอิทธิพลลวดลายมาจากวัฒนธรรมอื่น เช่น จีน ไทใหญ่ และพม่า เนื่องจากเมืองเชียงตุงอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับประเทศเหล่านี้ จึงรับวัฒนธรรมและศิลปกรรมจากกลุ่มอารยธรรมที่เหนือกว่ามาปรับใช้ เกิดเป็นรูปแบบของตัวเอง สิ่งที่เห็นได้ชัดจากการรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาใช้ในงานพุทธศิลป์และศิลปกรรม คือ การรับเอาลวดลายมงคลของจีนมาใช้หลายลายด้วยกัน เช่น ลายดอกโบตั๋น ลายเมฆ ลายประแจจีน ลายลวง ฯลฯ ทั้งนี้อิทธิพลทางศาสนาและจารีตประเพณีก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดลวดลาย ซึ่งผ่านกระบวนการคิดและประมวลออกมาเป็นลวดลายหรือสัญลักษณ์ที่มีความหมาย

อ้างอิง

พระยาลิไทย, **ไตรภูมิพระร่วง**, กรุงเทพฯ : เจริญอักษรการพิมพ์, ๒๕๑๕ หน้า ๑–๓.

ลมูล จันทร์หอม, **เอกสารบทความการสัมมนาวิชาการ เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรม : ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไทย–ไท**, โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ และหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู ณ โรงแรมดวงตะวัน จังหวัดเชียงใหม่, วันที่ ๑๐–๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๗, หน้า ๕.

ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **รายงานการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของชุมชนไท เมืองเชียงตุง รัฐฉานสหภาพพม่า และชุมชนแม่ทะ จังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่, ๒๕๕๒. หน้า ๒๒๓–๒๒๘.

สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๓๙. หน้า ๑๘๘–๑๘๙.

เสฐียรโกเศศ, **เล่าเรื่องในไตรภูมิ**, พิมพ์เป็นบรรณาการในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสถิตย์ อยู่ทอง, ณ ฌาปนสถาน วัดระฆังโฆ สิตาราม, ๑๕ มกราคม ๒๕๑๖, หน้า ๙๙.

กระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๖๒ : สืบทอด ต่อยอดงานจักสาน สืบสานงานศิลปหัตถกรรมล้านนา

[สิริพร คืนมาเมือง*]

งานเทศกาลยี่เป็งของจังหวัดเชียงใหม่ทุกครั้งที่จัดจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากทุกคนล้วนรอคอยการเป็นส่วนหนึ่งในค่ำคืนยี่เป็งรำลึกสัมผัสบรรยากาศลมหนาวอ่อน ๆ ทั่วทั้งเมืองประดับประดาตกแต่งด้วยโคมล้านนา วัดวาอาราม หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และชุมชน ต่างรังสรรค์ซุ้มประตูโขงที่ตกแต่งด้วยใบมะพร้าว ดอกไม้ และโคมล้านนา ที่สำคัญผู้คนจำนวนมากต้องการมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของบรรยากาศที่อบอวลไปด้วยความคึกคัก ความปิติสุขในบทบาทของผู้ชื่นชม

* รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

มุมมองด้านข้างกระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ที่มา : สิริพร คืนมาเมือง

ซึ่งหน่วยงานราชการและเอกชน รวมทั้งชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมกันสืบสานต่อยอดประเพณียี่เป็ง พร้อมใจกันสร้างสรรค์จัดขบวนรถกระทงใหญ่ค่อย ๆ เคลื่อนตัวไปตามถนนลัดเลาะคูเมืองผ่านถนนท่าแพให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมในค่ำคืนสุดท้ายของงานเทศกาลยี่เป็ง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เป็นสถาบันการศึกษาเก่าแก่ในจังหวัดเชียงใหม่ ให้ความร่วมมือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดขึ้นเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้ให้ความร่วมมือเฉกเช่นทุกปีที่ผ่านมาอย่างยาวนาน คือ การเข้าร่วมประกวดกระทงใหญ่ในงานประเพณียี่เป็งของจังหวัดเชียงใหม่

ค่ำคืนพระจันทร์เต็มดวง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ตามปฏิทินจันทรคติไทย และปฏิทินจันทรคติล้านนา คือ วันลอยกระทง หรือยี่เป็งที่มักเรียกขานในเขตภาคเหนือตอนบน ตามประเพณีและความเชื่อประชาชนได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานคือการนำกระทงไปลอยน้ำไหล ปล่อยโคมไฟและโคมควัน เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์และขอขมาพระแม่คงคา บูชารอยพระบาทที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมทามหานที บูชาพระอุปคุตอรหันต์ บูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้การประดิษฐ์กระทงเพื่อนำไปลอยน้ำนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญสามารถสร้างสรรค์จากวัสดุที่หลากหลายที่หาได้ในท้องถิ่น ในปัจจุบันการประดิษฐ์กระทงมีการรณรงค์ให้ใช้วัสดุจาก

ธรรมชาติสามารถย่อยสลายได้ง่ายเพื่อไม่ให้เป็นขยะเน่าเสียเกิดมลพิษกับแม่น้ำ กระทงจึงนิยมประดิษฐ์อย่างสวยงามด้วยดอกไม้สด ต้นกล้วย และใบตอง จนเป็นที่นิยมแพร่หลายจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน ในช่วงงานประเพณียี่เป็งของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากกระทงเล็กที่ประดิษฐ์จากใบตองอย่างสวยงามแล้ว มักพบเห็นโคมไฟในยามค่ำคืนและโคมควันในตอนกลางวัน รวมทั้งโคมล้านนาประดับตกแต่งทั่วทั้งเมืองแล้ว อีกทั้งยังมีการสร้างสรรค์ขบวนรถกระทงใหญ่พร้อมทั้งขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่อลังการจนกลายเป็นกิจกรรมโดดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวรอคอยเมื่อถึงเทศกาลงานประเพณียี่เป็งของจังหวัดเชียงใหม่

มุมมองด้านหน้ากระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ที่มา : http://www.cmpublica.com

ขบวนรถกระทงใหญ่ของมหาวิทยาลัยภัฏเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๒๕๖๒ ได้นำเสนอแนวคิด “ราชภัฏเชียงใหม่ศรัทธา ธำรงประเพณีและพุทธศาสนา สืบสานวัฒนธรรมอันล้ำค่า รักษาภูมิผญาแห่งบรรพชน” โดยเกิดจากการออกแบบที่มุ่งเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติสามารถหาได้ในท้องถิ่นเพื่อเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อม นำเสนอความงามของธรรมชาติท้องถิ่น และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาด้านศิลปะ และหัตถกรรมล้านนา ได้แก่ ภูมิปัญญางานจักสานเป็นหลัก จากการที่ทีมคณะกรรมการการออกแบบแนวคิดขบวนรถกระทงใหญ่ พ.ศ.๒๕๖๒ ได้ประชุมปรึกษาหารือถึงรูปแบบและวัสดุหลักเพื่อใช้สร้างสรรค์แทนการใช้โฟมที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป

เหมือนทุกปีที่ผ่านมา จึงเสนอการใช้ตอกไม้ไผ่งานจักสานที่มีความละเอียดและแสดงความเป็นท้องถิ่นได้อย่างน่าชมและที่สำคัญ คือ การลดใช้โฟม นอกจากนี้ยังต้องการนำภูมิปัญญางานปั้น–หล่อ งานดุนโลหะ งานลงรักปิดทอง หลอมรวมทุกส่วนภายใต้การออกแบบรูปทรงโครงสร้างที่สามารถมองได้รอบด้านและมีการเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนมุมมองตามองศาของการเคลื่อนตัวเพื่อสร้างมิติและมุมมองใหม่ ส่งผลให้ขบวนรถกระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ปีนี้ เกิดขึ้นจากงานฝีมือที่มีความละเอียดประณีตงดงาม จากความเรียบง่าย และจากการก่อตัวสอดเกี่ยวบิดของเส้นตอกไม้ไผ่ในงานจักสาน นำไปสู่การสร้างประสบการณ์สุนทรียะคุณค่าภูมิปัญญาแห่งบรรพชน โดยชาวราชภัฏเชียงใหม่ได้สืบสานต่อยอดงานหัตถศิลป์ล้านนาให้มีชีวิตชีวาสู่สายตาสาธารณชน

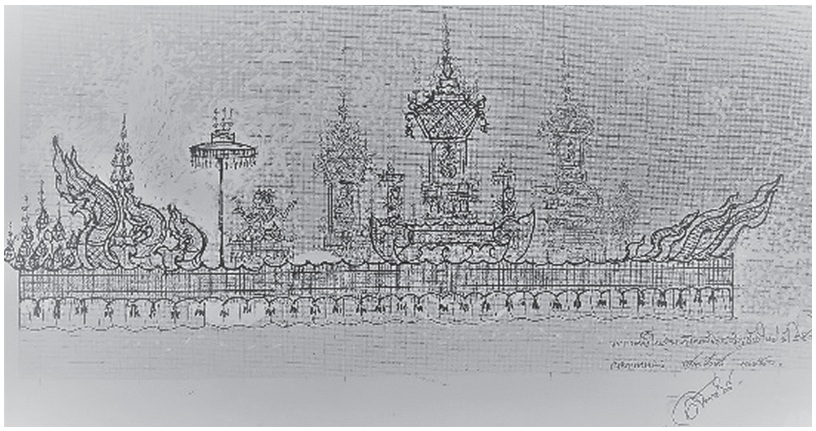

แบบร่างรูปแบบรถกระทงใหญ่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปี ๒๕๖๒
ที่มา : สมศักดิ์ พรมจักร

อาจารย์สมศักดิ์ พรมจักร ผู้ออกแบบและควบคุมการจัดทำกระทง

แนวคิดการจัดองค์ประกอบ (composition) ของรถกระทงใหญ่นั้นประกอบด้วยบุษบกล้านนา ๓ องค์ โดยประดิษฐานพระพุทธรูปปานปอง (พระพุทธรูปจากดอกไม้) พระปรมาภิไธยย่อ ในรัชกาลที่ ๑๐ (วปร) และองค์พระพิฆเนศวรเทพประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตั้งเป็นจุดแกนกลางบนรถ โดยมีการออกแบบพุ่มดอกบัวขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้าสุดของรถกระทงถัดมามีเหล่าพญานาคราช จำนวน ๑๗ เศียร หันหน้าสู่เบื้องหน้าและหันบิดเอี้ยวตามทิศทางองศาด้านข้าง จังหวะของหางทอดยาวถึงท้ายขบวนรถ โดยมีคลื่นน้ำแทรกระหว่างกลางเพื่อเชื่อมต่อจังหวะของเศรียรพญานาคราช ลำตัว และส่วนหาง นอกจากนี้ บนรถกระทงยังประกอบด้วยการวางบายศรี ๙ ชั้น เครื่องทูลพระขวัญในวโรกาส พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ ๑๐ แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้นครองราชย์บายศรี ๙ ชั้น วางภายใต้ร่มสัปทนและเครื่องสูง บังแทรก บังสูรย์ ประดับ เทวดาถือพุ่มดอกไม้ประจำทิศ ทั้ง ๔ นกกิ่งกะหร่าร่ายรำฟ้อนถวายอย่างสง่างามท้ายขบวนรถ องค์ประกอบการวางรูปทรงและสัญลักษณ์ดังกล่าวของรถกระทงใหญ่จึงร้อยเรียงเชื่อมโยงอย่างมีเอกภาพ และกลมกลืนแสดงออกถึงพลังแห่งศรัทธาอย่างวิจิตรตระการตา

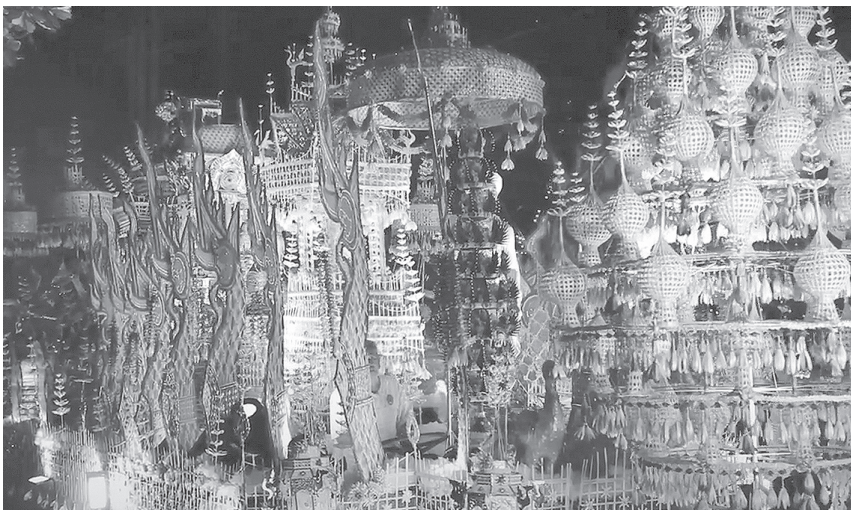

การวางจังหวะของรูปทรงหลักของกระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ที่มา : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

รายละเอียดการวางรูปทรงและสัญลักษณ์กระทงใหญ่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ที่มา : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

การออกแบบ กำหนดเรื่องของสีสันนำไปสู่การสร้างอารมณ์ความรู้สึก ด้วยการกำหนดโทนสีจากธรรมชาติของวัสดุเส้นตอกไม้ไผ่เป็นหลัก แทรกสีสันในปริมาณ ๒๐–๓๐ เปอร์เซ็น เพื่อสร้างขัดแย้ง และการประสานกันของสีสันให้เกิดความโดดเด่นอย่างมีเอกภาพ ซึ่งสามารถจำแนกโทนสีเพื่อสร้างเอกภาพและดุลยภาพให้เกิดขึ้นในภาพรวมของรถกระทงใหญ่ประกอบด้วยน้ำหนักสีและโทนสีเหลือง สีส้ม สีทอง สีน้ำตาล ในปริมาณที่พอเหมาะ ขัดแย้งด้วยสีและโทนสีม่วง สีบานเย็นในปริมาณที่ไม่มากเกินไป เกิดจากสีและพื้นผิวของวัสดุผ้าที่มันวาวผ้าไหมจีนและผ้าไหมแก้ว ผ้าดิ้นทอง ผ้าเครป (Crepe) เมื่อกระทบแสงไฟเกิดเป็นประกายระยิบระยับแวววาวในยามค่ำคืน หรือกระทบกับแสงแดดในเวลากลางวัน การสร้างสีสันอีกส่วนที่สำคัญ คือ การย้อมสีเส้นตอกให้ได้ตามที่วางแผนการออกแบบภาพรวมของรถกระทงใหญ่

การย้อมสีเส้นตอกจากไม้ไผ่เป็นกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่งในการสร้างสรรค์รถกระทงครั้งนี้ วิธีการย้อมสีเส้นตอกใช้สีย้อมชนิดสีย้อมกก เพราะให้สีสดและติดทนนาน ใช้วิธีการย้อมแบบย้อมร้อนโดยการต้มและตากหรือผึ่งให้แห้ง ตามการออกแบบรถกระทงที่เลือกใช้โทนสีบานเย็น สีเหลือง สีเหลืองทอง และสีม่วง กระบวนการย้อมเส้นตอกมี ๒ วิธีการ คือ การย้อมเส้นตอกโดยตรงเป็นเส้น ๆ แตกหรือผึ่งให้แห้งแล้วจึงนำมาสานหรือประกอบขึ้นเป็นรูปทรงต่าง ๆ อีกวิธีการหนึ่ง คือ ใช้การย้อมหลังจากถักสานประกอบเป็นรูปทรงเป็นผลงานต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว จึงนำรูปทรงเหล่านั้นมาย้อมสีตามต้องการ ทั้งนี้ในการย้อมสีมีการย้อม ๒ ลักษณะ กล่าวคือ การย้อมสีเดียวตลอดทั้งเส้นตอกหรือย้อมสีเดียวทั้งหมดของรูปทรง และการย้อมแบบไล่น้ำหนักสีจากสีอ่อนไปหาสีเข้ม เพื่อสร้างมิติด้านน้ำหนักสีในการสร้างสรรค์ให้เกิดความกลมกลืนเมื่อประกอบเข้ากับส่วนต่าง ๆ ของรถกระทง

กระบวนการย้อมสีเส้นตอก
ที่มา : สิริพร คืนมาเมือง

การสืบทอดต่อยอดงานจักสานซึ่งเป็นเทคนิคหลักในการสร้างสรรค์รถกระทงครั้งนี้ มีกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดอย่างเป็นระบบจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดยบูรณาการกับการเรียนการสอนจากการส่งเสริมการฝึกอบรมโครงการฝึกอบรมศิลปวัฒนธรรมล้านนา เพื่อส่งเสริม สืบสาน ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และเผยแพร่

ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้แก่คณาจารย์ บุคลากร นักเรียน นักศึกษา หรือกลุ่มรายวิชาที่นักศึกษาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องต้องการจัดการเรียนการสอนร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรมรวมถึงผู้สนใจทั่วไป ให้ได้รับความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ซึ่งหลักสูตรการฝึกอบรมโครงการฝึกอบรมศิลปวัฒนธรรมล้านนาเกี่ยวกับการจักสาน ประกอบด้วยหลักสูตรการสานซ่อมดอก การสานดอกตอกและหลักสูตรการสานพุ่มสักการะล้านนา ซึ่งผู้ที่เข้ารับการอบรมได้ฝึกปฏิบัติจนมีทักษะและสามารถถ่ายทอดต่อให้กับผู้อื่นได้ นอกจากนี้ในการเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างสรรค์รถกระทงใหญ่ด้วยกิจกรรมการพัฒนานักศึกษา (ระบบหน่วยกิจกรรม) เป็นกิจกรรมนอกเหนือจากการเรียนการสอนจากกระบวนการดังกล่าวทำให้เพิ่มจำนวนนักศึกษาที่มีทักษะการจักสานพื้นฐานมากขึ้นและเป็นกลไกสำคัญในการผลิต สร้างสรรค์จัดทำส่วนประกอบรายละเอียดต่าง ๆ ของการสร้างสรรค์ผลงานจักสานที่ใช้ประกอบในการสร้างสรรค์รถกระทงใหญ่ จึงถือเป็นการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงบูรณาการด้วยการนำความรู้จากแม่ครู พ่อครู ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมร่วมกันด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

อาจารย์สิริพร คืนมาเมือง
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้ออกแบบและควบคุมการทำงานจักสานตกแต่งรถกระทง

อาจารย์ ดร.ธรรศ ศรีรัตนบัลล์
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้ออกแบบกิจกรรมการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมการจัดทำรถกระทง

แม่ครูชิสา เกษวีรภัทร์กุล
เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา พ.ศ.๒๕๖๐
แม่ครูถ่ายทอดการฝึกอบรมการจักสาน

พ่อครูเกรียงไกร บุญทะนา
ครูภูมิปัญญางานจักสานและศิษย์เก่า
พ่อครูถ่ายทอดการฝึกอบรมการจักสาน

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม จึงเป็นหน่วยงานหลักของมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่รวบรวม ส่งเสริม สร้างสรรค์ และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเป็นสื่อกลางในการนำองค์ความรู้จากครูภูมิปัญญา โดยเฉพาะ “เพชรราชภัฏ–เพชรล้านนา” ตลอดถึงผู้สืบสานภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ ผ่านกิจกรรมการจัดอบรมด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่นักเรียน นักศึกษา คณาจารย์ บุคลากร ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไปได้เรียนรู้ รวมถึงส่งเสริมการนำองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปบูรณาการกับการเรียนการสอน เพื่อให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะ ความรู้ และนำไปต่อยอด โดยเฉพาะ “ภูมิปัญญาด้านการจักสาน” ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมอบรมอย่างต่อเนื่อง นักศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปต่อยอดโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project–Based Learning) โดยมีคณาจารย์ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะ ก่อให้เกิดนวัตกรรมด้านการจักสาน ตลอดถึงสามารถนำผลงานเข้าร่วมการประกวดในโอกาสต่าง ๆ

บรรยากาศการเข้าร่วมกิจกรรมของนักศึกษาในการสร้างสรรค์รถกระทงใหญ่
ที่มา : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาผนวกกับองค์ความรู้ ก่อรูปเป็นผลผลิตหน่อของภูมิปัญญา คือ เยาวชนและผลงานรถกระทงใหญ่จากวัสดุไม้ไผ่และงานจักสานที่น่าตื่นตาตื่นใจ การสืบทอดงานด้านภูมิปัญญาคือการลงมือทำ ถือได้ว่าเป็นผลผลิตอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างและสานต่อนำไปสู่การพัฒนาและการเติบโตอย่างมีรากเหง้าที่ยั่งยืน

ผศ.ดร.ปทมรัศมิ์ นาคนิษฐนนต์ รองอธิการบดี พร้อมด้วย ผศ.สุชานาฏ สิตานุรักษ์ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เข้ารับถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่มา : https://www.cmru.ac.th/news

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจในการสร้างสรรค์รำกระทงใหญ่ ในปี ๒๕๖๒ นี้ เกิดจากความสามัคคีการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากรและนักศึกษา ทั้งภาคปกติและภาคพิเศษ ตลอดจนพ่อครูแม่ครูผู้เชี่ยวชาญด้านงานหัตถกรรมจักสาน มาถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อนำมาต่อยอดและประยุกต์พัฒนาสร้างสรรค์ขบวนรถกระทงใหญ่ในครั้งนี้ ส่งผลให้ได้รับ**รางวัลยอดเยี่ยม การประกวดขบวนรถกระทงใหญ่ ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๒** และที่สุดของความภาคภูมิใจ คือ ได้รับถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ นำความปิติยินดีแก่พี่น้องชาวราชภัฏเชียงใหม่อย่างหาที่สุดมิได้

Teaser
ยี่เป็งราชภัฏเชียงใหม่
ปี ๒๕๖๒

รางวัลยอดเยี่ยม การประกวด
รถกระทงใหญ่ ถ้วยพระราชทาน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ประจำปี ๒๕๖๒

การทำขบวนกระทงใหญ่
ยี่เป็ง ๒๕๖๒ และ
การบูรณาการกับ
การเรียนการสอน

หน่อผญา ล้านนา

[ปนัดดา โตคำนุช*]

สวัสดีค่ะ คอลัมน์ "หน่อผญา ล้านนา" ขอพาท่านผู้อ่านไปพบกับ "พี่หนานจอห์น" หรือ คุณเกรียงไกร บุญทะนา ผู้สืบสานมรดกทางภูมิปัญญาด้านการจักสานแห่งบ้านหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

รู้จักหน่อผญา

"พี่หนานจอห์น" หรือ นายเกรียงไกร บุญทะนา เกิดและเติบโตที่บ้านดง ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ จบการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปัจจุบันอายุ ๓๘ ปี เป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่ทำหน้าที่สืบสานลมหายใจของชาวล้านนา ทั้งการทำหน้าที่ "ปู่จ๋าน" หรือมัคนายก การเป็นช่างฝีมือ หรือ "สล่า" ในการรังสรรค์ลวดลายโบราณ การสร้างปราสาท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "การจักสาน" ภูมิปัญญาที่อยู่คู่วิถีชีวิตชาวล้านนามาหลายศตวรรษ

แรงบันดาลใจ

พี่หนานจอห์น เล่าว่า ตนเติบโตท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่อบอวลไปด้วย "สล่า" ผู้รังสรรค์งานหัตถกรรม เช่น การแกะสลัก การจักสาน ฯลฯ โดยเฉพาะพ่ออุ้ย (ตา) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจักสาน จึงซึมซับองค์ความรู้ผ่านการทำงานช่วยเหลือพ่ออุ้ย ซึ่งเป็นลักษณะการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคนในอดีต นอกจากเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ เช่น ช่วงเวลาในการปลูกไผ่ การเลือกไม้ไผ่สำหรับงานจักสานแต่ละประเภท ฯลฯ ยังซึมซับความเชื่อและพิธีกรรม

---

* นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ที่เกี่ยวข้อง เช่น ฤกษ์ยามในการตัดไม้สำหรับการจักสาน ความเชื่อในการจักสานเครื่องใช้แต่ละประเภท

จากการเรียนรู้เบื้องต้น พี่หนานจอห์นได้แสวงหาความรู้เพิ่มเติมจาก พ่อครู แม่ครู ต่าง ๆ และด้วยลักษณะนิสัยที่เป็นคนช่างสังเกต จึงเรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ ในลักษณะ “ครูพักลักจำ” ประกอบกับใจรัก จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมจนเกิดความชำนาญ และมุ่งมั่นใช้งานศิลปวัฒนธรรมเพื่อรับใช้ชุมชน เช่น การทำปราสาทศพพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ การสานต๋าแหลว ๗ ชั้น การสานทางมะพร้าว การสานก๋วยตี๋นช้าง (สังฆทาน) ฯลฯ โดยฝีมือเป็นที่ยอมรับและชื่มชมในวงกว้าง

ความภาคภูมิใจ

จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพชน พี่หนานจอห์น สามารถยึดเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นยังได้นำความรู้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ทั้งในลักษณะวิทยากรในโอกาสต่าง ๆ ครูภูมิปัญญาในสถานศึกษา เช่น โรงเรียนหางดง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และถ่ายทอดแก่ผู้สนใจที่เข้ามาเรียนรู้ โดยพยายามมุ่งถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานทั้งแบบดั้งเดิมและการต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยหรืองานศิลปะสร้างสรรค์ต่าง ๆ โดยยึดคติในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า “พื้นฐานของความรู้จะต้องแน่น จึงจะเป็นต้นทุนสำคัญที่จะพัฒนาต่อยอดได้”

พี่หนานจอห์นเชื่อว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่สิ่งล้าหลัง แต่เป็นทุนสำคัญที่ท้องถิ่นจะสามารถสร้างคุณค่า มูลค่า และนำพาท้องถิ่นก้าวไปสู่สากลได้อย่างภาคภูมิใจ

พี่หนานจอห์นและเยาวชนร่วมกันทำความสะอาดคัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ขัวราณล้านนา

[ภวัต ณ สิงห์ทร*]

คำทูลพระขวัญ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มณี พยอมยงค์
ผู้ประพันธ์และทูลพระขวัญ

"พับสาคำทูลพระขวัญ ฉบับที่ ๒"

เป็นพับสาซึ่งบันทึกคำทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นบทประพันธ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ซึ่งประพันธ์และเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เพื่อใช้ประกอบพิธีบายศรีทูลพระขวัญครั้งเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานเปิดอนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ ณ อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พับสาเล่มนี้บันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทย ใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองแบบภาคเหนือ ตามที่ผู้ประพันธ์บันทึกไว้ เรียกว่า "ซอโยนก" เนื้อหากล่าวถึงปฐมเหตุแห่งการเสด็จพระราชดำเนิน การถวายพระพร และกล่าวอัญเชิญพระขวัญตามแบบประเพณีล้านนา ดังตัวอย่าง "เหตุพระองค์ท่านจักเสด็จจรลีไปสู่แดนต่างประเทศ สหรัฐเขตเมืองไกล เพื่อทรงศึกษายุทธวิจัย ด้านการบินในอากาศ หลายมื้อมาศทิวาวัน ขอทูลเชิญสามสิบสองพระขวัญ เสด็จดลมาสู่ เข้าใกล้หมู่บายศรี ฯลฯ" เป็นต้น

เมื่ออ่านแล้วทำให้ทราบเรื่องราวพระราชกรณียกิจในภาคเหนือและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ นอกจากนั้นยังทำผู้อ่านเกิดความรู้ ตระหนักในคุณค่าของเอกสารชั้นต้นซึ่งเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ล้านนาที่หาอ่านได้ยากอีกฉบับหนึ่ง

ข้อมูลเอกสาร

วัตถุ	:	ไม้และกระดาษสา
ขนาดวัตถุ	:	ความกว้าง ๑๗ ซ.ม. ความยาว ๔๕ ซ.ม.
จำนวนหน้า	:	๙ หน้า
ผู้แต่ง	:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มณี พยอมยงค์ (ขณะนั้น)
สถานที่จัดเก็บ	:	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

* นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

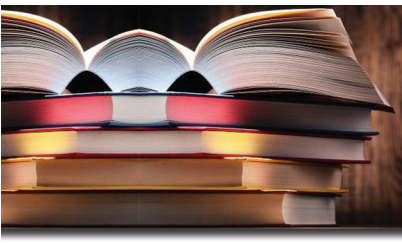

แนะนำหนังสือน่าอ่าน

[วรวิทย์ ผัดเป้า*]

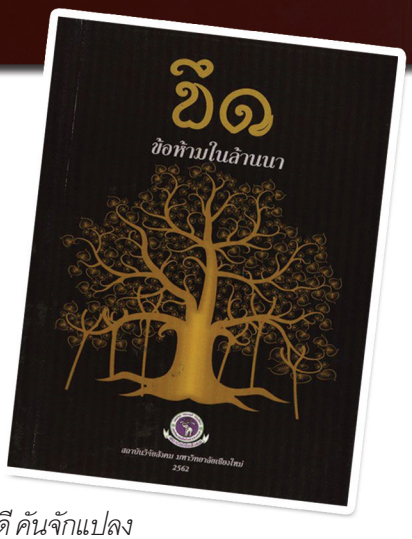

"ขึด" ข้อห้ามในล้านนา

ปักษ์นี้พูดถึงเรื่อง ขึด ข้อห้ามของชาวล้านนา คำว่า ขึด นั้นมาจากคำว่า "กฤษณ์" แปลว่า ดำมืด (ศรีเลา เกษพรหม) แต่ด้วยการออกเสียงของชาวล้านนานั้น ไม่มีเสียง "ฤ" ดังนั้น กฤษณ์ เท่ากับเสียง กร ตามหลักภาษาล้านนาจึงเป็น "ข" ขึด ตามความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดกันมาแต่อดีตมีดังนี้

๑. ขึดเกี่ยวกับเมือง และองค์ประกอบของบ้านเมือง

ตัวอย่าง การตั้งเมือง *"เมืองก็ดี วัดวาอารามก็ดี บ้านสวนก็ดี เรือนก็ดี คันจักแปลงเรือนอยู่นั้น อย่าหื้อชื่อสายน้ำมาต้อง ทัดสายคองใหญ่–หน้อยมาตำ ทัดสายตาพระเจ้า แลทัดสายตาแม่ยักขิณีมาตำ อย่าหื้อทัดที่จักแปลงเรือนอยู่นั้น บ่ดีนักแล บ่วุฒิ จักฉิบหายชะแล"* (ธรรมดาจารีต วัดสันกำแพงหลวง)

๒. ขึดเกี่ยวกับศาสนสถาน พระพุทธรูป และศรัทธาวัด

ตัวอย่าง *"วัดห่างบ่ดีขุด บ่ดีม้าง แปลงสวน แปลงนา ตั้งบ้านเรือนอยู่ บ่ดีขึดนักแล"* (ธรรมดาจารีต วัดดอกแดง)

๓. ขึดเกี่ยวกับพื้นที่การเกษตร และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่าง *"ที่นาเอาแปลงที่สวน แปลงที่บ้านตั้งเรือน ก็บ่ดีขึดนักแล"* (ธรรมดาจารีต วัดดอกแดง)

หนังสือเรื่อง "ขึด" นี้ ได้สะท้อนความคิด ความเชื่อของชาวล้านนามาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามต่าง ๆ เป็นเหมือนกุศโลบายที่ใช้ควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ไม่กระทำในสิ่งที่ผิดให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

ข้อมูลหนังสือ

ชื่อหนังสือ	:	ขึด ข้อห้ามในล้านนา
ผู้แต่ง	:	บุญทา ศรีพิมพ์ชัย / ศรีเลา เกษพรหม
ดำเนินการโดย	:	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๖๒
จำนวนหน้า	:	๑๗๓ หน้า
พิมพ์ครั้งที่	:	๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒
สำนักพิมพ์	:	พิมพ์ที่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สถานที่จัดเก็บ	:	ห้องข้อมูลศูนย์ใบลานศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

* ผู้ปฏิบัติงานห้องสมุด สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ภาพกิจกรรม ข่าวสารงานด้านพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ระหว่างเดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒ - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

[โสภณ พรมจิตต์[๑] และวีรพิชญ์ หิมารัตน์[๒]]

ผศ.สุชานาฏ สิตานุรักษ์ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นตัวแทนในนามมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ **เข้ามุทิตาจิตและร่วมพิธีถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พระเทพปริยัติ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาส วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง** จากสภามหาวิทยาลัยโพธิศาสตร์ เมืองไมอามี รัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา (๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒)

---

๑ หัวหน้างานส่งเสริม เผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

๒ นักวิชาการคอมพิวเตอร์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

เข้าร่วมกิจกรรม **"ลูกพระพิมเนศวรราชภัฏเชียงใหม่ศรัทธา รับเข็มตราพระราชลัญจกร"** ประจำปี ๒๕๖๒ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตสะลวง–ขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒)

เข้าร่วมกิจกรรม **"วันพรและอ้อมอกพวงคราม คณะครุศาสตร์"** ประจำปี ๒๕๖๒ ณ หอประชุมทีปังกรรัศมีโชติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตสะลวง–ขี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒)

เข้าร่วม **"พิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภชพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุดอยสะเก็ด เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็พระเจ้าอยู่หัว"** ณ วัดพระธาตุดอยสะเก็ด พระอารามหลวง อำเภอดอยสะเก็ด (๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒)

จัดดำเนินโครงการ **"ภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน"** เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตครูให้มีความเข้มข้นและมีคุณภาพทั้งในด้านสมรรถภาพทางวิชาการ และคุณลักษณะความเป็นครูที่ดี (๒๗ กรกฎาคม และ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๒)

จัดนิทรรศการ **“แสดงผลการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)”** ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๙–๒๕๖๒ (๒ สิงหาคม ๒๕๖๒)

เข้ามุทิตาจิตและร่วมฟังธรรมบรรยาย **“ในโอกาส พระมหาวุฒิชัย ได้รับโปรดพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ราชทินนามที่ พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี)”** ณ ลานธรรม บริษัทผึ้งน้อยเบเกอรี่ (๒ สิงหาคม ๒๕๖๒)

จัดดำเนินโครงการ **"ฝึกอบรมด้านศิลปะและวัฒนธรรม หลักสูตรศิลปะการประดิษฐ์พานพุ่มมาลัยกรจากตอกไม้ไผ่"** โดยมีแม่ครูชิสา เกษวีรภัทร์กุล เพชรราชภัฏ–เพชรล้านนาเป็นวิทยากร (๗ สิงหาคม ๒๕๖๒)

จัดประชุมอภิปราย **"สำรวจความคิดเห็นและความต้องการในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอักษรล้านนาขั้นพื้นฐาน"** ณ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๑ อาคารคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๒)

จัดพิธี **“มอบรางวัลกิจกรรมประกวดการผลิตสื่อภาพเคลื่อนไหว (2D Animation) ในหัวข้อ “เยาวชนรุ่นใหม่กับการอนุรักษ์สืบสานการใช้ต้นลาน–ต้นหมาก กับงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม”** (๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒)

จัดกิจกรรม **“บริการวิชาการแก่ท้องถิ่น”** โดยความร่วมมือของโรงเรียนเทพเสด็จวิทยา ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องในวาระครบรอบ ๘๐ ปี แห่งการสถาปนาโรงเรียนเทพเสด็จวิทยา (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๒)

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม จัดการประกวด **"โครงการอัตลักษณ์ชุมชน ในจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๖๒"** (๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒)

เข้ามุทิตาจิต **"พระเดชพระคุณ พระธรรมเสนาบดี"** รองเจ้าคณะภาค ๗ เจ้าอาวาสวัดดอยสุเทพราชวรวิหาร เนื่องในพิธีทำบุญสืบชะตาอายุวัฒนมงคลครบ ๗๐ ปี ๕๐ พรรษา ณ วัดดอยสัพพัญญู (๑ กันยายน ๒๕๖๒)

จัดนิทรรศการ **"แสดงผลการดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)"** ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๙–๒๕๖๒ (๒–๓ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วม **"ประชุมวิชาการพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระดับชาติและนานาชาติ** THE NATIONAL AND INTERNATIONAL CONFERENCE ON BUDDHISM, ARTS & CULTURE (NICBAC, MCU.)" (๓ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมการนำเสนอความก้าวหน้า **"โครงการยุทธศาสตร์ มร.ชม. เพื่อท้องถิ่น เชิดชูเกียรติ ๑๒ ปราชญ์แห่งแม่ฮ่องสอน"** ในโครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน (๕ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมงาน **"เกษียณอายุราชการแสดงมุทิตาจิตแด่ อาจารย์สนั่น ธรรมธิ"** นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพชรราชภัฏ–เพชรล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๖ กันยายน ๒๕๖๒)

ต้อนรับนักศึกษาชาวญี่ปุ่นพร้อมคณะ จำนวน ๑๐ ท่าน ในโครงการแลกเปลี่ยน **"จากมหาวิทยาลัย Kyoto Kacho University ประเทศญี่ปุ่น"** เข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๖ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้ามุทิตาจิตหลวงพ่อท่าน **"พระครูอดุลสีลกิตติ์"** เจ้าคณะตำบลหายยา เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคำ เพชรราชภัฏ–เพชรล้านนา เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคลครบ ๖๕ ปี ๕๕ พรรษา ณ วัดธาตุคำ (๘ กันยายน ๒๕๖๒)

ต้อนรับคณะศึกษาดูงาน **"จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร"** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๑๐ กันยายน ๒๕๖๒)

พิธีมอบโล่รางวัลการประกวด **"ต้นเทียนและขบวนแห่เทียนพรรษา"** กิจกรรมหล่อเทียนและแห่เทียนพรรษาถวายเป็นพระราชกุศลฯ ในงานประเพณีเข้าพรรษา ประจำปี ๒๕๖๒ (๑๑ กันยายน ๒๕๖๒)

ให้การต้อนรับนักศึกษาแลกเปลี่ยนจาก **"มหาวิทยาลัยชิกะ ประเทศญี่ปุ่น"** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๑๑ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าถวายมุทิตาจิต พระเดชพระคุณท่าน **พระพรหมมงคล วิ. (หลวงปู่ทอง สิริมงฺคโล)** ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล ๘ รอบ ๙๖ ปี ๗๖ พรรษา (๑๙ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมพิธี **"ตานก๋วยสลากภัต"** ประจำปี ๒๕๖๒ โดยมี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเชตุพนศึกษา (ในพระสังฆราชูปถัมภ์) เมตตารับมอบและอนุโมทนาบุญ ณ วัดเชตุพนศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ (๒๐ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมประชุมกับคณะสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ **"ในการเตรียมความพร้อมในการดำเนินการจัดสอบธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก ประจำปี ๒๕๖๒"** ณ วัดสวนดอก พระอารามหลวง (๒๐ กันยายน ๒๕๖๒)

ร่วม **"มอบของที่ระลึกและร่วมงานวันเลี้ยงเกษียณ วันวานที่พากเพียร สู่วันเกษียณที่ภาคภูมิ ของบุคลากร"** ณ ศาลาร่มโพธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๒๐ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมงาน **"๘ ผ้าทอชนเผ่า สู่รากเหง้าแห่งวัฒนธรรม"** โดยนักศึกษาสาขาศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๒๔ กันยายน ๒๕๖๒)

เข้ามุทิตาจิตพระเดชพระคุณท่าน **พระเทพปริยัติ** เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง และเนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล ๗๗ ปี ๕๗ พรรษา (๒๙ กันยายน ๒๕๖๒)

ร่วมพิธี **"พระราชทานเพลิงศพ (เป็นกรณีพิเศษ) คุณแม่รถ แสนยอด อายุ ๘๘ ปี"** โยมมารดาพระครูสิริญาณวัชร์ เจ้าอาวาสวัดเชียงยืน และพระครูไพบูลย์เจติยานุรักษ์, ดร.ประธานสงฆ์ผู้ดูแลวัดโลกโมฬี (๒๙–๓๐ กันยายน ๒๕๖๒)

จัดดำเนินการมอบต้นลานต้นกล้าหมาก ในกิจกรรม **"ปลูกหมาก ปลูกลาน"** ฝากไว้กับสถานศึกษา ๙ แห่ง โดยโครงการ อพ.สฐ. (๓ ตุลาคม ๒๕๖๒)

ร่วมพิธีตักบาตรพระสงฆ์ ๙๙ รูป ใน **"พิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวันคล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร"** (๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๒)

ร่วมกิจกรรม **"ราชภัฏเชียงใหม่ฮ่วมใจ๋สืบสานประเพณีกิ๋นข้าวสลากภัต"** โดยองค์การนักศึกษา ณ ศาลาพระพุทธจตุรทิศ และลานกิจกรรมอาคาร ๙๐ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๒)

นำนักศึกษาร่วม **"หยอดผางปะตี๊ดสืบสานประเพณีเดือนยี่เป็งเชียงใหม่"** ก่อนจะจุดผางปะตี๊ด ๑๐๐,๐๐๐ ดวง ๔ แจ่งคูเมืองเชียงใหม่ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ณ บริเวณข่วงพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา (๔–๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

นำนักศึกษาร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ ในกิจกรรม **"ต่ามผางประดี๊ด ส่องฟ้า ฮักษาเมือง" ปีที่ ๘** ณ บริเวณประตูช้างเผือก–แจ่งศรีภูมิ เพื่อเป็นพุทธบูชา (๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คว้ารางวัลชนะเลิศอันดับที่ ๒ ในการประกวดขบวนโคมยี่เป็งเชียงใหม่ ครั้งที่ ๒๕ ประจำปี ๒๕๖๒ โดยชมรมรักษ์ภาษาศิลปวัฒนธรรม ร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม (๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ประกอบ **"พิธีสูมาและถวายกระทงใหญ่เพื่อเป็นพุทธบูชา"** ตามความเชื่อล้านนา ก่อนออกสู่สายตาประชาชน ในการประกวดกระทงใหญ่ในงานประเพณีเดือนยี่เป็งเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๖๒ (๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ **มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คว้ารางวัลกระทงยอดเยี่ยม (สมัยที่ ๓) รับถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การประกวดกระทงใหญ่ในงานประเพณีเดือนยี่เป็งเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๖๒** สำหรับกระทงใหญ่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ในปีนี้ ได้นำเสนอแนวคิด “ราชภัฏเชียงใหม่ ศรัทธา ธำรงประเพณีและพุทธศาสนา สืบสานวัฒนธรรมอันล้ำค่า ฮักษาภูมิผญาแห่งบรรพชน” มุ่งเน้นการใช้วัสดุ จากธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและต่อยอดภูมิปัญญาของชาวล้านนา อันสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการเป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” อีกทั้งเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันล้ำค่า และรักษาภูมิปัญญาแห่งบรรพชน ด้วยรูปแบบที่สะท้อนวัฒนธรรมประเพณีที่สง่างามแห่งเมืองนครพิงค์ ดังแนวคิดหลัก “เชียงใหม่ นครที่เป็นที่สุดแห่งความสง่างามทางวัฒนธรรม”

จัดการอบรม **"ธรรมศึกษาชั้นตรี โท"** ให้คณะครู นักศึกษาจากโรงเรียนสาธิต ประจำปี ๒๕๖๒ ณ เรียนชั้น ๓ อาคาร ๙๐ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

จัดการอบรม **"ธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก"** ให้กับ คณาจารย์ นักศึกษาและประชาชนทั่วไป) ในโครงการธรรมศึกษาประจำปี ๒๕๖๒ ณ ห้องประชุม ชั้น ๑๕ อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ (๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ให้การต้อนรับและบริการวิชาการ บรรยาย เรื่อง **"การอนุรักษ์แหล่งมรดกอันล้ำค่าในสถานศึกษา"** แก่นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ให้การต้อนรับคณะดูงานจาก **"โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่"** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ให้การต้อนรับและบริการวิชาการ บรรยายเรื่อง **"การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม"** แก่นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ให้การต้อนรับคณะดูงานจาก **"โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่"** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ร่วม**วางพวงหรีดและเป็นเจ้าภาพพิธีบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่ออินทอง บุญชัย อายุ ๘๔ ปี** บิดาของท่าน ดร.ถนัด บุญชัย รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ณ บ้านเลขที่ ๑๑๓ ม.๓ ตำบลไชยสถาน อำเภอสารภี (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

เข้าร่วมพิธี **"สวดเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคลแด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี และ สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง"** ณ วัดสวนดอก (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

จัดพิธี **"เปิดสนามสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ประจำปี ๒๕๖๒ ณ สนามสอบมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่"** ห้องประชุมชั้น ๑๕ อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมโครงการกว่า ๓๐๐ คน (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ร่วมเป็นเจ้าภาพเทศน์มหาชาติชาดก ในโครงการ **"ครุศาสตร์สืบสานตำนานยี่เป็ง เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์"** ประจำปี ๒๕๖๒ ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ร่วมแสดงความยินดีกับ **แม่ผ่องพรรณ ปาละพงศ์** ผู้ก่อตั้งบริษัทผึ้งน้อยเบเกอรี่ มีการบรรยายธรรม โดย พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี) ในโอกาสอายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี (๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๒)

เข้าร่วมชมการถ่ายทอดสด **"พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค"** ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๒)

เข้าร่วมพิธี **"ถวายน้ำสรงสรีรสังขาร พระเดชพระคุณ พระพรหมมงคล วิ."** อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ อดีตประธานกรรมการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (หนเหนือ) วัดพระธาตุศรีจอมทอง (๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒)

เข้าร่วมพิธี **"พระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พระพรหมมงคล วิ. (หลวงปู่ทอง สิริมงฺคโล)"** อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร (๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒)

ร่วมแสดงความยินดีกับ **เจ้าย่าชูศรี บุลยเลิศ (สิโรรส)** ธิดาของเจ้าชื่น สิโรรส ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมประจำมณฑลพายัพ–มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในโอกาสอายุครบ ๙๑ ปี (๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๒)

จัดดำเนินกิจกรรม **"บริการวิชาการสู่ชุมชน ภายใต้โครงการฝึกอบรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมล้านนา"** ณ โรงเรียนบ้านกองลม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ (๑๖–๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๒)

จัดดำเนินโครงการ **"จัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลภาพถ่ายคัมภีร์ใบลานและพับสา"** ภายใต้กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ "การสำรวจเพื่อจัดทำทะเบียนเอกสารโบราณ" ณ วัดประตูลี้ จังหวัดลำพูน (๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒)

เข้ามุทิตาจิต พระเดชพระคุณ **พระเทพวุฒาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร** ในโอกาสทำบุญอายุวัฒนมงคลครบ ๙๔ ปี ณ พระวิหารหลวงวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒)

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม จัดงาน **"ข่วงผญา ราชภัฏเชียงใหม่ สืบสานงานศิลป์ ประจำปี ๒๕๖๓"** ระหว่างวันที่ ๑๔–๑๕ มกราคม ๒๕๖๓ โดยภายในงานมีกิจกรรมส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมมากมายที่น่าสนใจ ดังนี้ ในวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมเอื้องคำ ชั้น ๓ อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ จัดพิธี**มอบรางวัลเชิดชูเกียรติเพชรราชภัฏ–เพชรล้านนา ประจำปี ๒๕๖๓** โดยมี ผศ.ดร.ชาตรี มณีโกศล รองอธิการบดี ให้เกียรติเป็นประธานในพิธี โดยในปีนี้มีครูภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาได้รับการคัดเลือก จำนวน ๑๐ ท่าน ได้แก่ ๑. พระครูโสภณกิตติรักษ์ สาขาศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ (การสร้างปราสาทล้านนาเทินนกหัสดีลิงค์) ๒. นายจันทร์คำ ปู่เป็ด สาขาคหกรรมศาสตร์ ด้านสิ่งทอพื้นเมือง ๓. นายมานิตย์ เจริญเกษมทรัพย์ สาขาศิลปะ ด้านการแสดง (นาฏศิลป์พื้นบ้านล้านนา) ๔. นางเสาวคนธ์ ศรีบุญเรือง สาขาการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมและสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ๕. นางสารภี วีระกุล สาขาศิลปะ ด้านการแสดง (นาฏศิลป์) ๖. นางคำมิ่ง อินสาร สาขาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๗. นางอัมพร ปัญญา สาขาภูมิปัญญา ด้านการรักษาโรคและป้องกัน (หมอเมือง) ๘. นางคำแสน แก้วสืบ สาขาศิลปะ ด้านการแสดง (การขับซอล้านนา) ๙. นางสุพัตรา ไชยพรหม สาขามนุษยศาสตร์ ๑๐. นายคำจันทร์ ยาโน สาขาศิลปะ ด้านหัตถศิลป์ (การแกะสลักไม้พื้นบ้าน)

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓ ณ ศาลาร่มโพธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้มีการประกวดและแข่งขันเพื่อการส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น ประกวดกล่าวสุนทรพจน์คำเมือง หัวข้อ **"Gen Z กับคำเมือง"** การประกวดเล่าเจี้ย (นิทานตลกคำเมือง) ในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา และประชาชนทั่วไป ซึ่งมีสถาบันการศึกษาส่งนักเรียน นักศึกษาเข้าร่วมการประกวด และในระดับอุดมศึกษา หรือเทียบเท่า และประชาชนทั่วไป และมีการประกวดนิทรรศการผลงานเชิงวัฒนธรรมและงานนวัตกรรมประยุกต์ด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอผลงาน ผลผลิต นวัตกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของนักเรียน นักศึกษาที่ได้สร้างสรรค์ผลงานผ่านการบูรณาการกับการเรียนการเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสาขาวิชา ระหว่างโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลอดทั้ง ๒ วัน มีกิจกรรมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม มีการจัดแสดงนิทรรศการมีชีวิต สืบสานวิถีล้านนา นิทรรศการวัฒนธรรมนานาชาติ (สาขาวิชาต่าง ๆ) นิทรรศการ "ทูลพระขวัญ" นิทรรศการวิถีชีวิตล้านนา และกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา ด้วยการฝึกปฏิบัติ ในกิจกรรมการสาธิตภูมิปัญญาล้านนา มากกว่า ๑๑ กิจกรรม ได้แก่ การสานไม้ไผ่เป็นดอกไม้ การปั้นดินเป็นเครื่องประดับ การเช็ดแหก การย่ำขาง การนวดเพื่อบำบัดโรค การทำลูกประคบสมุนไพร การทำน้ำปรุง การเย็บย่าม การขดสวยด้วยใบตอง การถักร้อยสร้อยแขนด้วยเชือกหลากสี และการตัดช่อ ตัดตุง และตอกลาย

เข้าร่วม **"แสดงมุทิตาสักการะและขอพรปีใหม่"** พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์พระเถระผู้ใหญ่และพระสงฆ์ผู้มีคุณูปการต่อมหาวิทยาลัยฯ เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๖๓ เพื่อความเป็นสิริมงคลและขวัญกำลังใจ (๒ มกราคม ๒๕๖๓)

ให้การต้อนรับคณะผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร และนักศึกษา จาก **"มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน"** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๑๐ มกราคม ๒๕๖๓)

ให้การต้อนรับนักศึกษาแลกเปลี่ยนจาก **มหาวิทยาลัยเจ้อเจียง สาธารณรัฐประชาชนจีน** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๒๐ มกราคม ๒๕๖๓)

จัดนิทรรศการ **"ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่"** ในโอกาสงาน ๗๘๐ ปี ครบรอบวันประสูติพระญามังราย ณ ข่วงหอคำพระญามังราย (๒๔–๒๖ มกราคม ๒๕๖๓)

ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงาน **จากสาขาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๒๗ มกราคม ๒๕๖๓)

เข้าร่วมการ**ประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง "เปลี่ยนสลับ ทับซ้อน ซ่อนร่าง"** ในประเพณีและการละเล่นสวมหน้ากาก ณ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (๓๐–๓๑ มกราคม ๒๕๖๓)

เข้าร่วม**พิธีเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคล**แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี และพระบรมราชชนนีพันปีหลวง สัปดาห์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา (๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

เข้าร่วม**พิธีเปิดงานและบริจาคโลหิตถวายเป็นพระราชกุศล** ในกิจกรรมสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในวันมาฆบูชา ประจำปี ๒๕๖๓ (๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

จัดอบรมศิลปวัฒนธรรม หลักสูตรระยะสั้นให้กับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยชิกะ (Shiga University) จังหวัดชิกะ ประเทศญี่ปุ่น ตามโครงการความร่วมมือทางวิชาการแลกเปลี่ยนด้านภาษาและวัฒนธรรม (๑๑–๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ร่วม**พิธีถวายราชสดุดีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช** บรมนาถบพิตร เนื่องในวันราชภัฏ ๑๔ กุมภาพันธ์ (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ร่วมเป็นเจ้าภาพพิธี**บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย แด่ พระเดชพระคุณพระพรหมมงคล วิ. (หลวงปู่ทอง สิริมงฺคโล)** อายุ ๙๖ ปี พรรษา ๗๖ ณ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

จัดโครงการการอภิปรายเชิงวิชาการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประจำปี ๒๕๖๓ **๑๐๐ ปี ชาตกาล เมธีล้านนา "พ่อครูสิงฆะวรรณสัย"** ณ ห้องประชุม ชั้น ๓ อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ (อาคาร ๒๗) (๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

จัดการอบรมหลักสูตร **"อักษรธรรมล้านนา และหลักสูตรการจารใบลาน เขียนพับสา"** ณ ห้องศูนย์ใบลานศึกษา อาคารเทพรัตนราชสุดา (๒๒–๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ร่วมพิธีทำบุญทักษิณาและเสวนาทางวิชาการในโอกาส ครบรอบ **"๑๐๐ ปี ชาตกาล มหาสิงฆะ วรรณสัย"** ปราชญ์แห่งล้านนา ณ บ้านสันป่ายางหลวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ต้อนรับคณะศึกษาดูงานจาก **คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่** ในโอกาสเข้าศึกษาดูงานเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

ร่วมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี และ พระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ประจำเดือนกุมภาพันธ์ (๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)

จัดดำเนินโครงการบริการวิชาการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน หลักสูตรการจักสานและเครื่องสักการะล้านนา ณ วัดป่าตุ้มดอน ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ (๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓)